

UNIWERSYTET WROCŁAWSKI
WYDZIAŁ FILOLOGICZNY
INSTYTUT FILOLOGII POLSKIEJ

Anastasiia Nikolaichuk

BŁĘDY GRAMATYCZNE W POLSZCZYŹNIE
OSÓB POCHODZENIA UKRAIŃSKIEGO
I POLAKÓW WYCHOWANYCH NA UKRAINIE

Praca magisterska
napisana pod kierunkiem
dr hab. Anny Żurek

WROCŁAW 2021

UNIVERSITY OF WROCŁAW
FACULTY OF LETTERS
INSTITUTE OF POLISH PHILOLOGY

Anastasiia Nikolaichuk

GRAMMATICAL ERRORS IN THE POLISH LANGUAGE
MADE BY UKRAINIANS AND
BILINGUAL POLES BORN AND BRED IN UKRAINE

Master's thesis written under the supervision
of Dr. habil. Anna Żurek

WROCŁAW 2021

Streszczenie

Celem niniejszej pracy jest rozpoznanie, klasyfikacja oraz opis wybranych błędów gramatycznych popełnianych w języku polskim przez osoby ukraińskiego pochodzenia oraz dwujęzycznych Polaków wychowanych na Ukrainie. Wyodrębniona grupa błędów, tzw. błędy formy, pochodzi z typologii zaproponowanej przez Annę Dąbrowską i Małgorzatę Pasiekę (2008). Do błędów formy autorki zaliczają: błędy fleksyjne, słowotwórcze oraz błędne użycie przyimka. Materiał badawczy zebrano za pomocą testu gramatycznego i testu akceptowalności. Błędy obu grup zostały poklasyfikowane według przyjętej typologii, szczegółowo omówione oraz porównane ze sobą. Analiza jakościowa i ilościowa wykazała podobieństwa i różnice w obrębie popełnianych błędów przez osoby badane z obu grup. Dodatkowo umożliwiła wyjaśnienie przyczyn powstawania błędów formy oraz wskazanie trudnych miejsc polszczyzny dla osób ukraińskiego pochodzenia i Polaków wychowanych na Ukrainie.

Słowa kluczowe

błąd językowy, błąd glottodydaktyczny, błędy formy, glottodydaktyka polonistyczna, dwujęzyczność polsko-ukraińska

Summary

The purpose of this work is to recognize, classify and describe selected grammatical errors in the Polish language made by Ukrainians and bilingual Poles born and bred in Ukraine. The selected errors of form come from typology proposed by Anna Dąbrowska and Małgorzata Pasięka (2008). In their opinion the errors of form are inflectional errors, errors in a word formation, errors in a preposition. The research information was collected using a grammar test and an acceptability test. The errors of both groups were classified according to the adopted typology, discussed in the detail and compared. Qualitative and quantitative analysis showed similarities and differences in the errors made by both groups. Additionally, it made it possible to explain the causes of errors of form and indicate difficult places in the Polish language for Ukrainians and bilingual Poles born and bred in Ukraine.

Keywords

linguistic error, glottodidactic error, errors of form, polish language teaching, polish-ukrainian bilingualism

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Pojęcie błędu w ujęciu językoznawczym i glottodydaktycznym	9
1.1. Definicja błędu	9
1.1.1. Błąd językowy	10
1.1.2. Błąd glottodydaktyczny	14
1.2. Ogólna klasyfikacja błędów językowych	16
1.3. Typologie błędów popełnianych przez cudzoziemców	19
1.3.1. Wykaz i krótka charakterystyka wybranych typologii	19
1.3.2. Opis przyjętej typologii błędów	21
1.4. Stan badań nad polszczyzną osób ukraińskiego pochodzenia i dwujęzycznych Polaków wychowanych na Ukrainie	23
Rozdział 2. Pojęcie dwujęzyczności	31
2.1. Definicja bilingwizmu	31
2.2. Rodzaje dwujęzyczności	34
2.3. Język ojczysty a język „inny”	37
Rozdział 3. Metodologia badań błędów w polszczyźnie cudzoziemców	39
3.1. Przedmiot, cel i zakres badań	39
3.2. Metody pozyskiwania i analizowania materiału	40
3.3. Charakterystyka osób biorących udział w badaniach	41
3.4. Organizacja i przebieg badań	49
Rozdział 4. Analiza błędów formy	50
4.1. Fleksja	50
4.1.1. Błędy popełniane przez cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego	50
4.1.2. Błędy popełniane przez Polaków wychowanych na Ukrainie	54
4.1.3. Zestawienie błędów fleksyjnych obu grup	56
4.2. Słowotwórstwo	58
4.2.1. Błędy popełniane przez cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego	59
4.2.2. Błędy popełniane przez Polaków wychowanych na Ukrainie	62
4.2.3. Zestawienie błędów słowotwórczych obu grup	64
4.3. Błędna forma przyimka	66
4.3.1. Błędy popełniane przez cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego	66

4.3.2. Błędy popełniane przez Polaków wychowanych na Ukrainie	66
4.3.3. Zestawienie błędów formy przyimka obu grup	67
Podsumowanie	69
Bibliografia	71
Wykaz tabel	74
Wykaz wykresów	75
Aneks	76
Załącznik 1. Ankieta (metadane)	77
Załącznik 2. Test gramatyczny	79
Załącznik 3. Test akceptowalności	86

Wstęp

Zgodnie z danymi statystycznymi z 2020 roku w Polsce przebywało prawie półtora milionów Ukraińców¹. Przyjeżdżają oni do Polski w różnych celach: na studia, do pracy, szukają lepszych warunków życia. Oprócz nich przeprowadzają się z Ukrainy do Polski również osoby polskiego pochodzenia, wychowane w sytuacji dwujęzyczności ukraińsko-polskiej, które pragną wrócić do kraju swoich przodków, otrzymać polskie wykształcenie i osiedlić się tu na stałe.

Większość Ukraińców, która przyjeżdża do Polski w poszukiwaniu pracy, nie zna języka polskiego, zaczyna się go uczyć dopiero w Polsce. Z kolei młodzież, której udało się dostać na studia do polskich uczelni, w mniejszym lub większym stopniu posiada wystarczającą znajomość polszczyzny i potrafi się efektywnie komunikować z Polakami. Jednak najlepiej językiem polskim posługują się osoby bilingwalne polskiego pochodzenia, ponieważ większość z nich przybywa do Polski z Ukrainy Zachodniej. Rodziny, które mieszkają w tych rejonach, znają dobrze język polski i często rozmawiają w domu między sobą po polsku. W tej części Ukrainy działa wiele polskich szkół z polskim językiem wykładowym.

Zarówno osoby ukraińskiego pochodzenia, dla których język polski jest językiem obcym, jak i osoby polskiego pochodzenia, które są dwujęzyczne, popełniają różnego rodzaju błędy w języku polskim.

Podstawowym celem badawczym niniejszej pracy jest rozpoznanie, klasyfikacja oraz opis wybranych błędów gramatycznych popełnianych przez cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego oraz Polaków wychowanych na terenach Ukrainy. Analiza bazuje na typologii Anny Dąbrowskiej i Małgorzaty Pasieki (2008), w której autorki wyróżniają błędy formy, zaliczając do nich błędy fleksyjne, błędy słowotwórcze oraz błędne użycie przyimka. Zastosowane w pracy metody analizy materiału badawczego mają charakter ilościowy i jakościowy.

¹ Dane pochodzą ze strony internetowej *Polska Newsweek*, w: <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/ilu-ukraincow-jest-w-polsce-ilu-ukraincow-wyjechalo-z-polski-w-pandemii/9b0gcx6#:~:text=Według%20informacji%20firmy%20w%20styczniu,danymi%20z%20marca%202019%20roku> [dostęp: 23.05.21].

Niniejsza praca składa się z czterech rozdziałów. Dwa pierwsze mają charakter teoretyczny, trzeci prezentuje metodologiczne podstawy badań empirycznych, ostatni stanowi część analityczną.

W pierwszym rozdziale przedstawiono różne definicje błędu językowego i glottodydaktycznego. Omówiono ogólną klasyfikację błędów językowych oraz typy błędów pojawiających się u cudzoziemców uczących się języków obcych. Szczegółowo opisano typologię błędów, która została zaproponowana przez Annę Dąbrowską i Małgorzatę Pasiekę (2008). Na koniec przedstawiono stan badań nad polszczyzną osób ukraińskiego oraz polskiego pochodzenia w kontekście badań bilingwizmu polsko-ukraińskiego.

W kolejnej części teoretycznej zdefiniowano oraz omówiono pojęcie bilingwizmu. Następnie opisano poszczególne rodzaje dwujęzyczności i wyjaśniono różnicę między językiem ojczystym a obcym, językiem pierwszym a drugim, językiem wyjściowym a docelowym.

Trzeci rozdział jest częścią metodologiczną pracy. Omówiono w nim przedmiot, cel, zakres badań, metody pozyskiwania i analizowania materiału. Poza tym opisano i scharakteryzowano dwie grupy badawcze. Do pierwszej z nich należą osoby ukraińskiego pochodzenia, do drugiej – Polacy wychowani na Ukrainie.

Czwarty rozdział, który stanowi część analityczną, przedstawia różne błędy z zakresu fleksji, słowotwórstwa i użycia przyimka przez osoby z obu badanych grup. Zawiera trzy podrozdziały mające następujący schemat: pierwsza część – opis błędów, które wystąpiły tylko u osób ukraińskiego pochodzenia, druga część – omówienie błędów, które są właściwe tylko dla osób polskiego pochodzenia, trzecia część – porównywanie jednakowych błędów, które pojawiły się w obu grupach badawczych.

W podsumowaniu umieszczono wyniki badań oraz przedstawiono perspektywy badawcze. Niniejszą pracę zawiera też bibliografię, wykaz tabel oraz wykresów. Aneks stanowi ostatni element pracy. Składa się z trzech załączników: ankiety, testu gramatycznego oraz testu akceptowalności.

Rozdział 1. Pojęcie błędu w ujęciu językoznawczym i glottodydaktycznym

W niniejszym rozdziale omówiono wybrane definicje błędu językowego oraz glottodydaktycznego, a także zaprezentowano ogólną typologię błędów językowych i glottodydaktyczną klasyfikację błędów popełnianych przez Ukraińców uczących się języka polskiego jako obcego. Na koniec przedstawiono stan badań nad polszczyzną cudzoziemców ukraińskiego pochodzenia i dwujęzycznych Polaków wychowanych na Ukrainie w kontekście badań bilingwizmu polsko-ukraińskiego.

1.1. Definicja błędu

Pojęcie *błędu* to zagadnienie, które od lat budzi zainteresowanie badaczy różnych dziedzin. Było między innymi przedmiotem refleksji filozoficznej. Jak pisze Kamilla Terminińska: „od Platona poprzez Spinozę, Kanta, Hegla po filozofów XX wieku” (2008: 13). Myśliciele uważają, że „błąd stanowi warunek teorii poznania” oraz „ukazuje swe Januszowe oblicze. Z jednej bowiem strony stanowi możliwość zaistnienia refleksji w ogóle, a z drugiej natomiast – może być rezultatem refleksji” (Noras 2008: 10).

Temat błędu poruszano także w rozważaniach o charakterze religioznawczym. W *Biblii* zostały zawarte cztery metaforyczne wizualizacje błędu. Pierwszy obraz nawiązuje do symboliki drogi, charakterystycznej dla pustynnej cywilizacji semickiej. Drugi wiąże się z pierwotnie koczowniczą i plemienną naturą Izraela. Kolejna wizja błędu „przywołuje fatamorganę – coś złudnego, mylącego, nierealnego, niebudzącego zaufanie” (Terminińska 2008: 17). W czwartym ujęciu błąd traktowano jako „bezrozumne niszczenie i psucie, wykrzykiwanie, zginanie czegoś prostego, czynienie go bezużytecznym, nieprzydatnym, nadającym się tylko do wyrzucenia” (Terminińska 2008: 19).

Najwięcej jednak problematyką błędu zajmowali się językoznawcy. Dany termin pojawia się w *Słowniku prasłowiańskim*² Franciszka Sławskiego. Badacz zrekonstruował zasób słownictwa języka prasłowiańskiego przełomu VII i VII wieku i zdefiniował błąd

² *Słownik prasłowiański* składa się z ośmiu tomów. Pierwszy tom wydano w roku 1974, zaś ostatni w 2001. Jest to jeden słownik takiego typu, który został opublikowany w języku polskim. Inicjatorem publikacji był Tadeusz Lehr-Splawiński. Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Słownik_prasłowiański [dostęp: 26.10.20].

jako „niewłaściwe postępowanie, mylne mniemanie, fałsz, odstępstwo od prawidłowości, normy, pomyłka, wada, zły nawyk” (Rusek 2008: 23).

1.1.1. Błąd językowy

Jednym z wyróżnianych typów jest błąd językowy, który wydaje się stosunkowo prosty do zdefiniowania. Osoba niebędąca specjalistą określiłaby ten termin jako *błąd popełniony w języku*. Jednakże takie sformułowanie nie wystarczy, aby zrozumieć, na czym polegają tego typu błędy. Do głównych przyczyn ich powstawania należą m.in.: bierność myślowa, dekoncentracja, stres, zmęczenie, brak wiedzy (Handke, Dalewska-Greń 1994: 55). W tej części pracy zostaną przedstawione dwa ujęcia błędu językowego, a mianowicie podejście językoznawcze i glottodydaktyczne.

W *Słowniku terminologii językoznawczej* Zbigniewa Gołąba, Adama Heinza i Kazimierza Polańskiego błąd językowy jest rozumiany jako „forma językowa zrealizowana niezgodnie z panującą w danym języku literackim normą. Może ona zwracać się albo przeciw normie narzuconej przez system fonologiczny i gramatyczny danego języka w ogóle, albo tylko przeciw przyjętym normom tzw. poprawności językowej” (1968: 55). Definicja zaproponowana przez autorów *Słownika* w sposób ścisły wiąże się z pojęciem *normy językowej*, którą Halina Kurkowska określiła jako „zbiór zaproponowanych przez dane społeczeństwo jednostek językowych oraz reguł określających zasięg realizacji związków między tymi jednostkami w tekstach. Wyrazem tej aprobaty jest społeczny zwyczaj używania określonych środków językowych – uzus językowy” (Handke, Dalewska-Greń 1994: 56). Formy błędne często mogą reprezentować żywotne procesy językowe i w przyszłości mają szansę być uznane przez normę języka ogólnonarodowego za wyrazy poprawne. Autorzy *Słownika* określili przyczyny powstania błędów, do których zaklasyfikowali m.in. „wpływ języków obcych (głównie u obcokrajowców starających się mówić danym językiem)” oraz „pewne procesy psychologiczne działające stałe w świadomości mówiących, a polegające najczęściej na różnego typu skojarzeniach i antycypacjach języków obcych” (1968: 84-85).

Błąd językowy został opisany także przez Witolda Doroszewskiego. We wstępie do *Słownika poprawnej polszczyzny* autor pisze: „Wszelki błąd, a więc i błąd językowy, jest czymś niezamierzonym. Czynnością niezamierzoną jest czynność, której ktoś nie przewidział w myśli i nie pragnął, to znaczy czynność odbywająca się poza świadomością

i poza aktywnym udziałem woli. Zwalczenie błędów to przeciwdziałanie irracjonalnym (bezwładnym), inercyjnym skojarzeniom, będącym przyczyną wykołajeń we wszystkich dziedzinach języka” (1973: 12). Inaczej Doroszewski zdefiniował hasło słownikowe: *błąd językowy* to ‘innowacja niepotrzebna, nieuzasadniona funkcjonalnie’ (1980: 48-49). Za *innowację językową* uważano każdy nowy element tekstu, uzusu, normy albo systemu. To nowy sposób wymawiania jakiejś głoski lub połączenia głosek, nowy sposób akcentowania słowa, nowa forma fleksyjna „bądź wprowadzenie zasady nieodmienności jakiegoś wyrazu, nowy model słowotwórczy, nowy typ połączenia składniowego, jak i nowy wyraz, znaczenie wyrazu czy też nowy frazeologizm” (Markowski 2012: 41). Z definicji Doroszewskiego wynika, że innowacje, które nie zostały zaakceptowane w normie i systemie, ponieważ nie mają uzasadnienia funkcjonalnego, uważano za błędy językowe. Przy ocenie innowacji bierze się pod uwagę pięć kryteriów: wystarczalność językowa, ekonomiczność językowa, stopień rozpowszechnienia, autorytet kulturalny oraz narodowość (Handke, Dalewska-Greń 1994: 57).

Zgodnie z definicją Zygmunta Saloniego, zawartą w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* pod red. Kazimierza Polańskiego, błąd językowy – to „element tekstu w danym języku nie mieszczący się w normie tego języka. Błąd językowy może niekiedy naruszać podstawowe zasady narzucone jej przez system. Jest wówczas oznaką niedostatecznego opanowania języka już to przez cudzoziemca, już to przez osobę wystarczającą wykształconą [...] U rodzimych użytkowników językowy błąd powstaje często w wyniku rozszerzonego zastosowania mechanizmów działających w systemie języka” (1999: 77).

W poradniku pt. *Poprawna polszczyzna. Hasła problemowe* autorstwa Hanny Jadackiej, Andrzeja Markowskiego i Doroty Zdunkiewicz-Jedynak można znaleźć rozbudowaną definicję błędu językowego, która mówi, że to „nieświadome odstępstwa od obowiązującej w danym momencie normy językowej, czyli taka innowacja, która nie znajduje uzasadnienia, nie usprawnia porozumiewania się, nie wyraża nowej treści” (2008). Takie określenie błędu językowego jest podobne do definicji W. Doroszewskiego, ponieważ nawiązuje do pojęcia innowacji językowej. Omówione definicje błędu językowego w ujęciu lingwistycznym prezentuje tabela umieszczona niżej.

Autor	Definicja błędu
Z. Gołąb, A. Heinz, K. Polański (1968)	„forma językowa zrealizowana niezgodnie z panującą w danym języku literackim normą”
W. Doroszewski (1973, 1980)	„innowacja niepotrzebna, nieuzasadniona funkcjonalnie”
Z. Saloni (1999)	„element tekstu w danym języku nie mieszczący się w normie tego języka”
H. Jadacka, A. Markowski, D. Zdunkiewicz-Jedynak (2008)	„nieświadome odstępstwa od obowiązującej w danym momencie normy językowej”

Tabela 1. Definicje błędu językowego w ujęciu lingwistycznym

Polski językoznawca Franciszek Grucza proponuje, by naukę o błędach – tzw. *lapsologię* – zastąpić polską nazwą, a mianowicie *analizą błędów (językowych)*. Według niego popełnianie błędów to zjawisko naturalne i niekończące się, towarzyszące wszelkiej aktywności człowieka, który jest istotą uczącą się od urodzenia aż do śmierci. Uważa on, że człowiek przez całe życie uczy się języka i doskonali sposoby posługiwania się nim. Rozróżnia dwie kategorie błędów: *sensu stricto* oraz *sensu largo*. Te pierwsze pojawiają się na skutek nieopanowania lub niedostatecznego opanowania danego języka, natomiast błędy *sensu largo* popełniają kompetentni użytkownicy danego języka, którzy są w stanie je poprawiać (Grucza 1978: 24). Grucza dzieli błędy na te, które popełniają rodzimi użytkownicy języka oraz osoby uczące się danego języka jako obcego.

Z kolei Witold Cienkowski rozróżnia błąd ojczysty i błąd popełniony w języku obcym, wskazując na różnice między nimi, np. genetyczne i typologiczne. Językoznawca stwierdza, że temat błędu językowego jest jednym z głównych problemów językoznawstwa nie tylko normatywnego, ale także glottodydaktycznego. Opisując termin *błąd językowy* przytacza szereg synonimów, które określają naruszenie norm, będzie to m.in. *usterka*, *uchybiecie*, *niedostatek*, *zakłócenie*, *niezręczność*, *niewłaściwość*, *nieudolność* itp. W rozprawie *Błędy w języku ojczystym a błędy w języku obcym. Terminologia i problematyka* (1980) omawia nie tyle definicję, ile samą nazwę pojęcia *błąd językowy*. Uważa, że „termin *błąd* jest nie we wszystkich sytuacjach adekwatny, gdyż jego niejako aprioryczne negatywne zabarwienie utrudnia obiektywne i rzeczowe

określenie charakteru i stopnia błędności określonego obiektu językowego” (Cienkowski 1980: 444).

Hanna Komorowska traktuje błąd językowy jako przejaw „nieodpowiedniego przebiegu procesu uczenia się, ewentualnie jako niewłaściwe przeprowadzenie przez nauczyciela ćwiczeń obejmujących daną partię materiału” (1980: 82). Błędna wypowiedź może zostać utrwalona i w ten sposób potrafi blokować poprawną wypowiedź.

Z kolei Aleksander Szulc uważa, że istnieją dwie koncepcje podejścia do błędu. Pierwsza mówi, że błąd językowy to naturalne zjawisko towarzyszące opanowaniu języka obcego, dlatego nie można go przewidzieć (Szulc 1982: 260). Według drugiej teorii, błąd jest całkowicie przewidywalny i dlatego można go prognozować. Badacz wprowadza tezę, że błąd językowy nie jest ani całkowicie przewidywalny, ani całkowicie przypadkowy. Wszystkich błędów nie można przewidzieć, ponieważ takie czynniki, jak motywacja, częstość powtórzeń czy metoda nauczania są przyczyną różnic indywidualnych, wymykających się wszelkim próbom prognozowania (Kaleta 2009: 160). Zaprezentowane definicje błędu językowego z perspektywy glottodydaktycznej przedstawia tabela 2.

Podejście glottodydaktyczne	
Autor, rok	Definicje
F. Grucza (1978)	„pojawiają się na skutek nieopanowania lub niedostatecznego opanowania danego języka”, „popołniają kompetentni użytkownicy danego języka, którzy są w stanie je poprawiać”
W. Cienkowski (1980)	„termin błąd jest nie we wszystkich sytuacjach adekwatny”
H. Komorowska (1980)	„nieodpowiedni przebieg procesu uczenia się”
A. Szulc (1982)	„błąd językowy to naturalne zjawisko towarzyszące opanowaniu języka obcego”, „błąd jest całkowicie przewidywalny”

Tabela 2. Definicje błędu językowego w ujęciu glottodydaktycznym

Podsumowując wyżej wymienione definicje błędu językowego, można stwierdzić, że są one do siebie podobne. W każdej z nich zostało zawarte sformułowanie, które bardzo trafnie przedstawia ogólny obraz błędu językowego. Do takich określeń warto zaliczyć następujące wyrażenia: niezgodność z normą językową, element tekstu

niemieszczący się w normie danego języka, nieuzasadniona funkcjonalnie innowacja językowa, nieświadome odstępstwo od normy językowej, uchybienie niemające usprawiedliwienia.

Różnica między wymienionymi definicjami polega na tym, że objaśnienia błędów zawarte w słownikach i encyklopediach językoznawczych dotyczą rodzimych użytkowników języka. Autorzy nie uwzględniają w swoich ujęciach wielu aspektów. Z kolei w podejściu glottodydaktycznym błąd językowy jest rozpatrywany nie tylko jako błąd w języku ojczystym, a także jako błąd w języku obcym. Badacze wprowadzają również pojęcie *błędu glottodydaktycznego*, które zostanie omówiona w kolejnej części pracy.

1.1.2. Błąd glottodydaktyczny

Glottodydaktyka to nauka, która zajmuje się badaniem procesu nauczania oraz nauczania się języków obcych. „Interesują ją informacje zawarte w błędach językowych, a nie błąd sam w sobie” (Kaleta 2009: 153). Jak zauważa R. Polański pierwszą próbą opracowania podstaw teoretycznych problematyki nauczania języków obcych jest praca H. Sweeta *The Practical Study of Language* (1899) (1999: 202-203). Termin *glottodydaktyka* pojawił się w latach sześćdziesiątych XX wieku.

Wielu językoznawców zajmujących się glottodydaktyką, jak choćby Witold Cienkowski i Aleksander Szulc, podkreślają zasadnicze różnice między błędami, które pojawiają się w języku ojczystym a języku obcym. Do elementów odróżniających te błędy należą przyczyny ich powstania (m.in. interferencja językowa³) oraz częstota występowania. Niektórzy badacze „zwracają uwagę na normę w języku ojczystym i w języku obcym, które nie muszą być identyczne” (Skura 2018: 44). Pojęcie normy glottodydaktycznej zdefiniowała m.in. Krystyna Chomicz-Jung. Według niej *norma glottodydaktyczna* to „zbiór parametrów treści glottodydaktycznych zmieniających się w toku procesu nauczania, uczenia się i przyswajania języka obcego. Zmienność ta jest jej cechą charakterystyczną” (1990: 24). Pełni ona podwójną funkcję: wyznacza poziom wymagań dla danego etapu nauczania oraz stanowi kryterium oceny przyswojonych przez ucznia treści glottodydaktycznych (1985: 154-155). W glottodydaktyce normy są

³ Interferencja językowa to „przenoszenie wzorów z języka ojczystego na język obcy w procesie jego opanowywania. Zjawisko to występuje zarówno w fonetyce, jak i w gramatyce i w słownictwie”. Niektórzy badacze rozróżniają pozytywną interferencję językową oraz negatywną (Polański 1999: 606).

określane wielokrotnie „w zależności od poziomu opanowania języka obcego i celów nauczania” (Skura 2018: 45).

Według Anny Dąbrowskiej i Małgorzaty Pasieki określenie normy glottodydaktycznej jest zasadne, ale ma przede wszystkim charakter teoretyczny. Badaczki tłumaczą, na czym polega różnica między normą językową a normą glottodydaktyczną: „norma językowa, w odniesieniu do której ocenia się wypowiedzi rodzimych użytkowników języka, ma charakter określany jako całość. Norma glottodydaktyczna zaś wyznaczana jest dla różnych poziomów znajomości języka obcego” (Dąbrowska, Pasieka 2008: 80).

Błąd glottodydaktyczny to odstępstwo od normy glottodydaktycznej. Chomicz-Jung pisze, że: „za błąd uznane zostaje tylko takie zachowanie językowe ucznia, którego ilościowe i jakościowe charakterystyki znajdują się poniżej normy glottodydaktycznej przewidzianej dla danego etapu (okresu) nauczania. Taka niezgodność z normą glottodydaktyczną określana jest mianem błędu glottodydaktycznego” (1990: 29). Badaczka dzieli błędy na kilka kategorii: językowe, metajęzykowe, wykonawcze, komunikacyjne, socjolingwistyczne i realizacyjne.

Dąbrowska i Pasieka wyjaśniają w swoim artykule *Błąd językowy – co to takiego? Rozważanie o błędzie językowym a glottodydaktyce polonistycznej*, na czym polega błąd glottodydaktyczny. Jest to taki błąd, który cudzoziemiec popełnia w ramach swojego poziomu kompetencji językowej. Nie każdy błąd językowy okazuje się błędem glottodydaktycznym, „a czasami jeden i ten sam błąd raz należałby do tej kategorii, a raz nie, zależnie od poziomu kompetencji komunikacyjnej osoby, która go popełniła” (2015: 26). Błędy, które wykraczają poza założone treści glottodydaktyczne dla danego poziomu, nie mogą być traktowane jako glottodydaktyczne. Z tego wynika, że cudzoziemiec popełnia błędy oraz błędy glottodydaktyczne. Nauczyciel ma za zadanie skorygować oba rodzaje błędów, niezależnie od tego, czy uczeń, który je popełnił, wyszedł poza ramy kompetencyjne swojego poziomu. Warto wziąć pod uwagę, że „błędy spoza poziomu kompetencji ucznia nie powinny wpływać na obniżenie oceny stopnia znajomości języka” (2015: 26).

Radosław Kaleta w swojej rozprawie naukowej *Dyskusja nad błędem językowym w wybranych polskich pracach językoznawczych wydanych w latach 1978-2008* omawia przyczyny powstania błędów glottodydaktycznych. Badacz opiera się na pracach językoznawców, którzy zajmowali się glottodydaktyką. Według Franciszka Gruczy (1978) do źródeł powstawania błędów glottodydaktycznych należą m.in.: interferencja

językowa, brak koncentracji oraz motywacji, zmęczenie, znudzenie i różne stopnie uzdolnienia. Z kolei Komorowska wyróżnia takie przyczyny, jak: „przenoszenie reguł z języka ojczystego, stosowanie poznanych już reguł obcojęzycznych w sytuacjach w których nie powinny zostać użyte”, transfer uczenia się, błędy wynikające z wybranego przez ucznia sposobu opanowania języka obcego, błędy wynikające z wybranego przez nauczyciela sposobu nauczania oraz inne (cyt. za Kaleta 2009: 157-158).

Podsumowując, można stwierdzić, że pojęcie *błąd glottodydaktyczny* jest stosunkowo nowym terminem, ponieważ pojawił się on około 60 lat temu. Badaczy interesuje nie tylko sama definicja, pragną także poznać i inne aspekty związane z błędem glottodydaktycznym oraz normą glottodydaktyczną. Do głównych przyczyn powstawania błędów glottodydaktycznych należą m.in. interferencja językowa, złe wybrane metody uczenia się, znudzenie itd.

1.2. Ogólna klasyfikacja błędów językowych

Powstało wiele klasyfikacji błędów językowych, ale w tym podrozdziale przedstawiono podział błędów zaproponowany przez Andrzeja Markowskiego. Wybrana typologia jest umieszczona w książce *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne* (2005).

W pierwszej kolejności badacz dzieli błędy na zewnątrzjęzykowe i wewnątrzjęzykowe. Błędy zewnątrzjęzykowe „są związane ze strukturą języka [...], nie naruszają jednak reguł systemowych czy też zasad rozwoju języka” (Markowski 2012: 56). Natomiast błędy wewnątrzjęzykowe bezpośrednio te reguły naruszają.

Do błędów zewnątrzjęzykowych językoznawca zakwalifikował błędy ortograficzne oraz interpunkcyjne. Wśród ortograficznych wyróżnił następujące: używanie niewłaściwych liter oraz połączeń literowych w zapisie (np. *ogurek, *rzyczyć), niewłaściwa pisownia łączna lub rozdzielna (np. *codzień, *po środku), niewłaściwe użycie łącznika (np. *lekarz-dentysta), niewłaściwe używanie wielkich i małych liter na początku wyrazów (np. *maria nowak) (2012: 59). Natomiast błędy interpunkcyjne polegają m.in. na użyciu zbędnego i niewłaściwego znaku interpunkcyjnego lub jego braku.

Błędy wewnątrzjęzykowe podzielono na systemowe (językowe) oraz błędy użycia (stylistyczne). W obrębie systemowych Markowski umieścił gramatyczne, leksykalne oraz fonetyczne.

Do błędów gramatycznych zalicza on błędy fleksyjne i składniowe. Błędy fleksyjne wynikają przy użyciu: niewłaściwej postaci wyrazu, niewłaściwego wzorca odmiany (np. **widnokęg*, **wzićś*), niewłaściwej końcówki fleksyjnej (np. **kapciów*, **umią*), „nieodmienianiu wyrazu, który ma swój wzorzec deklinacyjny” (np. **z Aleksandrem Fredro*), odmianie wyrazu, któremu nie można przypisać wzorca odmiany (np. **wypić kubek kaka*) (2012: 56). Błędami składniowymi zaś, polegającymi na wyborze niewłaściwego wzorca składniowego, mogą być m.in.: błędy związku zgody oraz rzędu (np. **Do pokoju wszedł Adam i Grzegorz*, **używać dobrą szminkę*), błędne użycie przyimka oraz wyrażen przyimkowych (np. **przed i po obiedzie*), używanie niepoprawnych skrótów składniowych (np. **Organizuje i kieruje ruchem oporu na tych terenach*), tworzenie niepoprawnych konstrukcji z imiesłowowym równoważnikiem zdania (np. **Zdając egzamin, został przyjęty na studia*), stosowanie niewłaściwego szyku (np. **Wisząca groźba dyskwalifikacji nad zawodnikami*), zbędne zapożyczenia składniowe (np. **Założenia te wydają się być sensowne*).

Do błędów leksykalnych zakwalifikowano: błędy słownikowe, frazeologiczne oraz słowotwórcze. Słownikowe albo inaczej wyrazowe polegają na zbędnej neosemantyzacji (np. **wnioskować* ‘zgłaszać wniosek’, właściwe znaczenie ‘wysuwać wniosek’), myleniu znaczeń wyrazów podobnych brzmieniowo lub morfologicznie i ich niepoprawne wymienne używanie (np. *klimatyzacja i aklimatyzacja*), użyciu pleonazmów (np. **całkowicie zlikwidować*), naruszeniu łączności wyrazu (np. **odnieść porażkę*), nadużywaniu wyrazów modnych (2012: 57). Błędami frazeologicznymi mogą być m.in.: zmiany formy frazeologizmów wskutek wymiany, redukcji lub uzupełnienia składu związku (np. **ciężki orzech do zgryzienia*), zmiany formy frazeologizmów wskutek zmiany postaci gramatycznej jednego ze składników (np. **szukać przy świecy*, poprawnie: *szukać ze świecą*), zmiana znaczenia frazeologizmu, użycie frazeologizmu w niewłaściwym kontekście (2012: 58). Ostatnią grupą błędów leksykalnych są składniowe polegające na: budowaniu formacji, które nie odpowiadają polskim modelom słowotwórczym (np. **specgrupa*, poprawnie: *grupa specjalna*), użyciu niewłaściwego formantu (np. **głupość*, poprawnie: *głupota*), zastosowaniu niepoprawnej podstawy słowotwórczej (np. **eurosejm*, poprawnie: *europarlament*).

Do błędów fonetycznych Markowski zaliczył m.in. niewłaściwą wymowę głosek oraz grup spółgłoskowych, „literowe” odczytywanie wyrazów, redukcję głosek i grup spółgłosek, niepoprawne akcentowanie wyrazów (2012: 58).

Błędy wewnątrzjęzykowe stylistyczne wynikają z niewłaściwego doboru środków językowych w określonej wypowiedzi, niedostosowanie ich do charakteru i funkcji tej wypowiedzi oraz naruszania zasad jasności, prostoty i zwięzłości stylu (Markowski 2012: 59).

Markowski także podzielił błędy ze względu na stopień, w jakim naruszają one normę językową. Wyróżnił trzy rodzaje błędów: rażące, pospolite oraz usterki językowe.

Błędy rażące naruszają podstawowe zasady. „Ich popełnienie powoduje zakłócenie podstawowej, komunikatywnej funkcji przekazu językowego” (2012: 60). Tekst zawierający tego typu błędy może być niezrozumiały dla odbiorcy albo zawierać informacje, które są niezgodne z intencją nadawcy. Także błędy rażące utrudniają zrozumienie treści. Takim błędem może być np. forma **myszów* albo powiedzenie **ja to wypila*.

Z kolei błędy pospolite „naruszają normę panującą w danym środowisku, narażają osobę, która je popełnia na negatywną ocenę ze strony odbiorcy” (2012: 60). Przykładem takiego błędu może być brak odmiany nazwiska polskiego **Idę do pana Kościuszko*.

Za usterki językowe uważa się odstępstwa od normy naruszające je w niewielkim stopniu. Usterką będzie np. zmiana szyku zdania albo użycie neologizmu, który jeszcze nie został ukorzeniony w języku w tekście o charakterze oficjalnym.

Omówiona wyżej typologia ma bardzo wyraźne granice, które ułatwiają rozróżnienie błędów językowych. Każdy błąd w tej klasyfikacji został dokładnie opisany i uzasadniony przykładem. Poniżej znajduje się diagram podsumowujący podział błędów językowych Andrzeja Markowskiego (por. diagram 1).

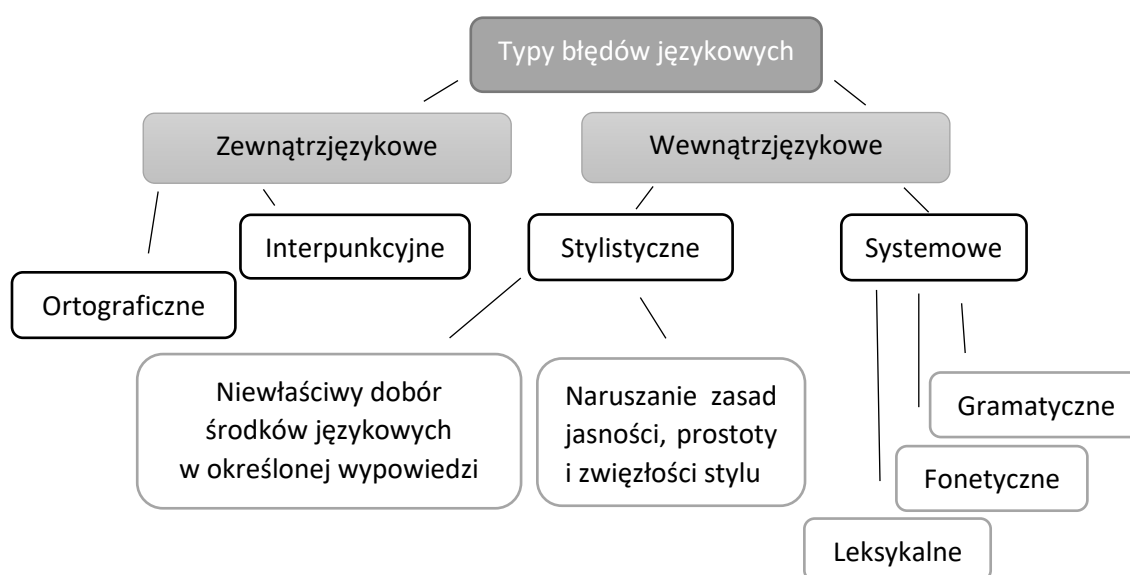

Diagram 1. Klasyfikacja błędów językowych (za Markowskim 2012: 60)

Oprócz typologii Markowskiego powstały także i inne klasyfikacje błędów językowego. Zygmunt Saloni stworzył podział błędów na podstawie wypowiedzi uczniów liceum ogólnokształcącego. Wyróżnił cztery kategorie błędów: błędy gramatyczne (fleksyjne i składniowe), błędy słownikowe, błędy stylistyczne oraz logiczne (Skura 2018: 47). Józef Porayski-Pomsta w artykule *Błędy językowe i ich rodzaje* pisze o trzech głównych kategoriach błędów: w wymowie (błędy w artykulacji, akcentowaniu oraz w intonacji), piśmie (błędy ortograficzne i interpunkcyjne), piśmie i wymowie (błędy fleksyjne oraz składniowe) (Handke, Dalewska-Greń 1994: 58-61).

1.3. Typologie błędów popełnianych przez cudzoziemców

Krystyna Chomicz-Jung uważa, że zmienna norma glottodydaktyczna jest kluczem do klasyfikacji błędów popełnianych przez cudzoziemców (1990: 28). To znaczy, że dla każdego poziomu zaawansowania języka obcego należałoby ułożyć osobną typologię błędów językowych, co w praktyce byłoby bardzo trudne (cyt. za Skura 2018: 46).

W tym rozdziale wykazano i krótko opisano klasyfikacje błędów popełnianych przez cudzoziemców w różnych językach obcych. Poza tym szczegółowo omówiono przyjętą w pracy typologię Anny Dąbrowskiej Małgorzaty Pasieki (2008).

1.3.1. Wykaz i krótka charakterystyka wybranych typologii

Powstało wiele klasyfikacji błędów językowych popełnianych przez osoby uczące się języków obcych. U niektórych badaczy typologie są podobne, a te same zjawiska nazywane w różny sposób. Dąbrowska oraz Pasieka (2015) dokładnie opracowały różne koncepcje podziału błędów językowych popełnianych przez obcokrajowców i ułożyły tabelę chronologiczną (zob. tabela 3).

L.p.	Typu błędów	Autor/ zwolennik	Data publikacji
1.	Błędy absolutne Błędy względne	Smólska	1976
2.	Niezgodność z normą (błąd) Braki w sprawności (usterka)	Cienkowski	1977
3.	Błędy w planie ekspresji	Szulc	1982

	Błędy w planie semantycznym		
4.	Błędy przeciw kodowi; błędy w użycie kodu – błędy oznaczenia, rejestru, socjolingwistyczne, tekstowe	Corder	1983
5.	Błędy językowe, metajęzykowe, wykonawcze, komunikacyjne, socjolingwistyczne, realioznawcze	Chomicz-Jung	1990
6.	Błędy systemowe (naruszanie systemu) Błędy poprawnościowe (akceptowalność); naruszanie normy językowej	Szulc	1997
7.	Ze względu na podsystem: błędy wymowy, pisowni, leksykalne, gramatyczne; Ze względu na komunikatywność przekazu: błędy lokalne i błędy globalne; Ze względu na systematyczność powtarzania się: błędy systematyczne, sporadyczne, przejęzyczenia; Ze względu na źródło: interferencja zewnętrzna, interferencja wewnętrzna, sposób uczenia się, sposób nauczania, strategie komunikacyjne	Komorowska	2001
8.	Błędy formy Błędy użycia	Dąbrowska, Pasieka	2008 (w 2000 klasyfikacja mniej spójna)
9.	Systematyczne (kompetencja) Niesystematyczne (performancja) omyłki	Arabski	2008

Tabela 3. Różne koncepcje podziału błędów językowych popełnianych przez cudzoziemców.

Podział ogólny (Dąbrowska, Pasieka 2015: 28)

Janina Smólska zajmowała się błędami, które popełniają Polacy w języku angielskim. Podzieliła błędy na dwie kategorie: absolutne oraz względne. Te pierwsze definiuje jako „naruszenie prawideł kodu językowego, które daje w efekcie wypowiedź niepoprawną lub nieuznawalna zawsze i wszędzie – w każdym czasie i w każdej sytuacji” (Dąbrowska, Pasieka 2015: 27). Zaś do błędów względnych zalicza błędy stylistyczne

oraz błędy unikania, polegające na użyciu takich wyrazów, które oddają myśl nadawcy, ale rodzimi użytkownicy języka nie stosowaliby takich leksemów w danej sytuacji.

Aleksander Szulc w swoim artykule z roku 1982 również podzielił błędy na dwa rodzaje: w planie ekspresji oraz w planie semantycznym. Te drugie określa jako błędy pozakodowe niedające się przewidzieć wyłącznie w oparciu o znajomość danego kodu językowego. Polegają one na niewłaściwym użyciu form językowych, które w innym kontekście byłyby poprawne. Takie błędy mogą skutkować poważnym zaburzeniem komunikacyjnym (Kaleta 2009: 159). W późniejszej pracy (1997 r.) badacz „wymienia błędy systemowe i poprawnościowe, wiążące się ze stopniem akceptabilności” (Dąbrowska, Pasieka 2015: 27).

Chomicz-Jung zajmowała się kwestią błędów glottodydaktycznych. Dzięki normie glottodydaktycznej można dokonać typologii błędów, która byłaby adekwatna do nauczania i przyswajania treści (Kaleta 2009: 161).

Arabski rozróżnia błędy (systematyczne) i omyłki (niesystematyczne). Błędy „są systematyczne i powstają na skutek procesów przyswajania języka, przede wszystkim kontaktu struktur przyswojonych ze strukturami przyswajanymi [...] Omyłki powstają na poziomie performaty, są niesystematyczne i dotyczą struktur powierzchniowych, np. przypadkowych przejęzyczeń, opuszczeń morfemów, głosek i słów” (Dąbrowska, Pasieka 2015: 28).

1.3.2. Opis przyjętej typologii błędów

Analiza błędów gramatycznych popełnianych w polszczyźnie przez osoby pochodzenia ukraińskiego i Polaków wychowanych na Ukrainie bazuje na typologii stworzonej przez Annę Dąbrowską i Małgorzatę Pasiekę. Wybrana klasyfikacja ukazała się w pracy pod tytułem *Nowa typologia błędów popełnianych przez cudzoziemców w języku polskim* (2008). Ten podział utworzono na podstawie udokumentowanego korpusu błędów „popełnianych przez cudzoziemców w tekstach pisanych po polsku”, który w roku 2008 zawierał „14 tys. błędów obcokrajowców mówiących łącznie 36 językami pierwszymi” (2008: 73). Autorki zrezygnowały z tworzenia modelu klasyfikacji i związanych z tym uproszczeniami oraz uwzględniły „wiele zjawisk trudnych do jednoznacznego zaklasyfikowania” (2008: 77).

Badaczki podzieliły błędy na dwie zasadnicze grupy. Wyróżniły „błędy będące wynikiem utworzenia nieprawidłowej formy wyrazu lub grupy wyrazów” oraz „błędy

wynikające z nieprawidłowego użycia formy poprawnej w izolacji” (2008: 77). W oparciu o to rozróżnienie wydzieliły cztery kategorie, a mianowicie błędy formy – rozpoznawalne w izolacji (dotyczą głównie fleksji i słowotwórstwa), błędy użycia – widoczne w konstrukcjach (to przeważnie błędy składniowe), błędy leksykalne oraz błędy stylistyczne (2008: 77-79). Klasyfikacja powstała na podstawie błędów popełnianych przez studentów średnio zaawansowanych oraz ujawnia trudności, jakie napotykają uczący się podczas nauki języka polskiego jako obcego.

W niniejszej pracy nie uwzględniono całej typologii. Pod uwagę wzięto wyłącznie jedną grupę błędów, tzw. błędy formy. Wybrana kategoria dzieli się na trzy podkategorie: błędy fleksyjne, słowotwórcze oraz błędną formę przyimka. Każda z nich dodatkowo została podzielona na podgrupy.

Pierwsza podkategoria (w zakresie fleksji) zawiera błędy, które cudzoziemcy popełniają przy odmianie czasowników, rzeczowników, przyimków i zaimków. Podzielono je na dwie podstawowe grupy: koniugację i deklinację.

Do błędów pojawiających się najczęściej przy odmianie i tworzeniu różnych form czasownikowych (koniugacja) należą m.in.: błędy formy czasu teraźniejszego i prostego przyszłego; błędy formy czasu przeszłego; błędu formy czasu przyszłego złożonego; niepoprawnie utworzona strona bierna: od czasowników nieprzechodnich, ze względu na aspekt; błędnie utworzone formy bezosobowe; błędnie utworzony tryb przypuszczający; błędnie utworzony tryb rozkazujący; aspekt czasownika (Dąbrowska, Pasięka 2008: 79-80).

Z kolei do błędów pojawiających się przy odmianie wyrazów przez liczby i przypadki (deklinacja) przyporządkowano następujące odejścia od zasad systemu językowego: deklinacja rzeczownikowa: wybór niewłaściwej równoległej końcówki fleksyjnej, błędne alternacje tematyczne, brak odmiany (ewentualnie niepotrzebna odmiana), nieuwzględnienie supletywizmu; deklinacja przymiotnikowa: wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej, błędne alternacje tematyczne; deklinacja zaimkowa: formy nieistniejące; deklinacja liczebnikowa: nieistniejąca forma (Dąbrowska, Pasięka 2008: 80-81).

Do drugiej podkategorii (słowotwórstwo) należą błędy, które pojawiają się podczas tworzenia wyrazów. Na podstawie zebranego materiału Dąbrowska i Pasięka wyodrębniły kilka grup błędów. Cudzoziemcy mają najwięcej kłopotów z tworzeniem słów należących do następujących części mowy: rzeczownika (nazwami żeńskimi, deminutiva, nazwami mieszkańców i narodowości, nazwami wykonawców czynności

i nazwami cech, nazwami czynności i ze złożeniami), czasownika (formacjami prefiksalnymi, sufiksalnym tworzeniem form aspektowych, prefiksalnym tworzeniem form aspektowych, z tworzeniem czasowników od innych części mowy), przymiotnika (stopniowaniem, tworzeniem przymiotnika od innych części mowy), przysłówka (stopniowaniem, tworzeniem przysłówka od wyrażen przyimkowych). Problemów sprawia również imiesłów: powstają niepoprawne formy imiesłowu od czasowników nieprzechodnich, imiesłowu współczesnego od czasowników dokonanych, imiesłowu uprzedniego od czasowników niedokonanych, także brakuje alternacji w nowo utworzonych imiesłowach (2008: 81-82).

Ostatnia podkategoria (błędna forma przyimka) zawiera dwie grupy: błędne, zamienne użycie formy wokalicznej i niewokalicznej oraz użycie nieistniejącej formy przyimka.

Podsumowanie opisanej typologii błędów formy stanowi tabela 4.

Błędy formy	
Fleksja	Koniugacja Deklinacja
Słowotwórstwo	Rzeczownika Czasownika Przymiotnika Przysłówka Imiesłowu
Błędna forma przyimka	-----

Tabela 4. Typologia błędów formy (Dąbrowska, Pasieka 2008)

Podsumowując, w niniejszej pracy zostaną omówione wyłącznie błędy fleksyjne, słowotwórcze oraz błędne użycie przyimka.

1.4. Stan badań nad polszczyzną osób ukraińskiego pochodzenia i dwujęzycznych Polaków wychowanych na Ukrainie

Prace na temat błędów językowych popełnianych przez Ukraińców w polszczyźnie powstawały jeszcze przed drugą wojną światową (Dąbrowska 2004: 105). Napisano dość dużo rozpraw naukowych o błędach w polszczyźnie, które

popołniają osoby pochodzenia ukraińskiego, natomiast brakuje opracowań dotyczących błędów popełnianych przez Polaków wychowanych na Ukrainie. Omawianym zagadnieniem zajmują się zarówno polscy językoznawcy, np. Jan Janow (1924), Hanna Karaszczyk i Janusz Rieger (1995), Jerzy Kowalewski (2012), Agnieszka Górka (2015), Dominika Izdebska-Długosz (2014, 2017), jak i ukraińscy lingwiści, m.in. Ałła Krawczuk (2005, 2006, 2008, 2009, 2016), Lesia Korol (2016), Pavlo Levchuk (2016), Oksana Ostapczuk (2018).

Janow, autor artykułu *Błędy ortograficzne i gramatyczne w zadaniach polskich Rusinów we Lwowie* (1924), badał pisownię polską w pracach uczniów gimnazjum ruskiego we Lwowie. Głównie interesowały go błędy morfologiczne i składniowe. W swojej rozprawie wspomina o następujących błędach: „używanie biernika po przeczeniu i formy czasu przeszłego «bez słowa posiłkowego, a więc *ja pisał, ty pisał*», mieszanie form osobowych z rzeczowymi, czyli w naszej klasyfikacji mieszanie form męskoosobowych z niemęskoosobowymi [...], używanie 3. osoby zamiast 1.” (cyt. za Dąbrowska 2004: 107).

Z kolei Karaszczyk i Rieger podkreślają duży wpływ języka rosyjskiego na język ukraiński, co też ma znaczenie przy analizie błędów w polszczyźnie. Językoznawcy analizują błędy morfologiczne i leksykalne. Do pierwszych zaliczają:

- a) błędy rodzaju gramatycznego (np. **klasa, *tema*);
- b) brak rozróżnienia rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego;
- c) użycie nieistniejących końcówek przy odmianie rzeczowników (np. **panom, *razom z tym*);
- d) mylenie formy przymiotnika i przysłówka (np. **główne* zamiast *głównie*) i in. (2004: 108).

Autor nie podaje zbyt wielu przykładów błędów leksykalnych, wskazuje, że ukraińska i rosyjska interferencja leksykalna mogłaby być przedmiotem osobnego artykułu (2004: 108).

Kowalewski w swoim artykule postawił hipotezę, że na podstawie cech składniowych można określić językowy obraz świata jego użytkowników (2012). Językoznawca przeanalizował ponad 400 testów kwalifikacyjnych z kursu przygotowującego do egzaminów certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego, które zostały przeprowadzone na Ukrainie w latach 2006-2011. Głównie zajmował się częścią pisemną, gdzie analizował błędy składniowe. Na podstawie przeprowadzonych badań przedstawił analizę, w jakiej podporządkował zebrane cechy charakterystyczne dla

stereotypowego ucznia ze Wschodu do błędów, które najczęściej popełniał. Przykładem może być stereotypowy Ukraińiec postrzegany jako osoba nieodpowiedzialna:

u babci rozsypały się owoce („babci rozsypały się owoce” sugeruje odpowiedzialność za skutek: szkoda jabłek, wczuwamy się w smutek babci; w konstrukcji błędnej tego nie ma, bo nie ma własności w relacji babcia-jabłka); *pracować nauczycielką* (sam jestem instrumentem [narzędziem] w procesie ogólnej pracy, zatem nie jestem podmiotem pracy, więc również nie ponoszę odpowiedzialności); *w gazetach było napisano* (nieznany autor nie ponosi odpowiedzialności) (2012: 88).

Kowalewski uważał, że omówione błędy są wynikiem interferencji języka ukraińskiego lub rosyjskiego. Badacz zastanawia się, dlaczego tego typu konstrukcje składniowe znajdują podatny grunt i są tak trudne do zamiany na formy poprawne (2012: 90).

Z kolei Górka, przedstawiając swoje doświadczenia w nauczaniu języka polskiego jako obcego, ukazuje najczęstsze błędy, które popełniają Ukraińcy, oraz wskazuje na możliwe przyczyny powstawania tych błędów (2015: 359). Językoznawczyni badała studentów, którzy uczestniczyli w kursie zorganizowanym przez Studium Kultury i Języka Polskiego dla Obcokrajowców w Opolu. Badała grupy osób o zróżnicowanych możliwościach, których językiem pierwszym był ukraiński albo rosyjski. Uczniowie różnili się stopniem znajomości języka polskiego oraz języków obcych, wiekiem, płcią, motywacją do nauki. Górka podzieliła respondentów na trzy grupy: osoby posiadające polskie korzenie i członków rodziny mówiących po polsku (16%), osoby posiadające pochodzenie ukraińskie i członków rodziny mówiących po polsku (25%) oraz osoby posiadające pochodzenie ukraińskie ale nieposiadające członków rodziny mówiących po polsku (58%) (2015: 357).

Badaczka zauważyła, że Ukraińcy popełniają dużo błędów ortograficznych. Mają problem z pisownią rz i ż, u i ó. Również nie zawsze poprawnie zapisują sz, cz i nie stosują kropki nad ż. Kłopoty im sprawia samogłoska ę, na końcu wyrazu pojawia się często e zamiast ę. Także wspomina o błędach interpunkcyjnych, np. o pomijaniu przecinka. Górka zaznacza, że fleksja czasownika i rzeczownika jest źródłem wielu błędów. Językoznawczyni, wzorując się na typologii błędów Dąbrowskiej i Pasieki, wspomina o błędach formy. Podkreśla, że tego typu błędy pojawiają się, gdy uczniowie piszą i mówią o pobycie za granicą, „ujawnia się wówczas nieznanostwo poprawnych nazw państw

i miejscowości oraz brak umiejętności nazywania różnych narodowości” (2015: 364). Studenci, odmieniając nazwy własne, dobierają niewłaściwe końcówki oraz używają słów, które nie istnieją w polszczyźnie. Badaczka nie pomija błędów pojawiających się w używaniu przymków i wyrażeń przymkowych. Wspomina także o błędach leksykalnych i fonetycznych.

Górska, podsumowując analizowane błędy, dochodzi do wniosku, że prawdopodobnie „głównym powodem powstawania błędów może być interferencja zewnątrzjęzykowa” (2015: 365). Zaznacza, że informacja, którą uzyskała od studentów, potwierdziła to przypuszczenie.

Błędy językowe ukraińskojęzycznych studentów omawia również Izdebska-Długosz (2014). Badaczka zajmuje się błędami, które pojawiają się w zastosowaniu rodzaju męskoosobowego. Za pomocą testu gramatycznego przeanalizowała błędy 45 ukraińskich studentów, którzy uczęszczają na lektorat języka polskiego jako obcego na poziomie B1. Pierwsze zadanie polegało na utworzeniu liczby mnogiej od rzeczownika z przymiotnikiem podanych w liczbie pojedynczej. Studenci mieli większe kłopoty z tworzeniem form przymiotnikowych. Językoznawczyni zauważyła, że pojawiało się dużo form tożsamyh z formami ukraińskimi, np. *mądry/mądri uczni* – ukr. *мудрі учні*, *pracowity/pracowiti projektanty* – ukr. *працьовити проєктанти*. W drugim zadaniu respondentom należało utworzyć nazwy narodowości w liczbie mnogiej od nazw państw. „Studenci wykazali się tutaj dużą kreatywnością, tworząc wiele nowych, błędnych form wyrazowych” (2014: 74). Izdebska-Długosz podkreśla, że tworzenie nazw narodowości jest jednym z najtrudniejszych zadań dla osób ukraińskojęzycznych. Badaczka dochodzi do wniosku, że przeanalizowane błędy wskazują na działanie „interferencji międzyjęzykowej z języka ukraińskiego – największą frekwencję miały błędne formy najbardziej podobne do leksemów języka ojczystego” (2014: 74).

W 2017 r. powstał bardzo ciekawy artykuł Izdebskiej-Długosz o tym, co myślą Ukraińcy o własnych błędach w polszczyźnie. Językoznawczyni wykonała badanie ankietowe, które objęło grupę studentów z Ukrainy. Zbadała 23 osoby, które znały język polski na poziomie B1. Kwestionariusz zawierał pięć pytań zamkniętych. Celem badania było sprawdzić: „stosunek do błędów własnych, stosunek do błędów kolegów z Ukrainy, przyczyny popełniania błędów własnych, porównanie błędów obcokrajowców z błędami Polaków w polszczyźnie” (2017: 240). Językoznawczyni miała następujące wyniki: dla Ukraińców uczących się polszczyzny poprawność językowa jest ważna, niemal wszyscy badani pragną posługiwać się polszczyzną w takim stopniu, jak rodzimi użytkownicy.

Wg respondentów główną przyczyną ich błędów jest interferencja języka ukraińskiego i rosyjskiego. Błędy zostały przez nich potraktowane jako naturalne elementy procesu uczenia się (2017: 252).

Tabela 5 podsumowuje omówione typy błędów, które analizowali polscy językoznawcy. Wszyscy pragnęli wskazać przyczyny popełniania błędów, omyłek oraz powstania niepoprawnych konstrukcji składniowych.

Autorzy	Zakres badań	Typy błędów
Janow 1924	pisownia polska w pracach uczniów gimnazjum ruskiego we Lwowie	błędy morfologiczne i składniowe
Karaszczyk, Rieger 1995	—	błędy morfologiczne i leksykalne
Kowalewski 2012	analiza ponad 400 testów kwalifikacyjnych przeprowadzonych na Ukrainie w latach 2006–2011	błędy składniowe
Górska 2015	badanie osób o zróżnicowanych możliwościach uczących się polskiego w Studium Kultury i Języka Polskiego dla Obcokrajowców w Opolu	błędy ortograficzne, interpunkcyjne, fleksyjne, leksykalne, składniowe, fonetyczne
Izdebska-Długosz 2014, 2017	analiza błędów 45 ukraińskich studentów, którzy uczęszczają na lektorat jpjo na poziomie B1.	błędy fleksyjne

Tabela 5. Badanie błędów Ukraińców w pracach polskich językoznawców

Dużo prac o błędach w polszczyźnie, które popełniają osoby ukraińskojęzyczne, napisała Ałła Krawczuk. W 2009 r. powstał artykuł o błędach leksykalnych i leksykalno-stylistycznych. Językoznawczyni zauważyła, że wśród błędów można wyróżnić te, które „pojawiają się wskutek nieznaności zasad poprawności leksykalnej zarówno w języku rodzimym, jak i przyswajanym polskim” (2009: 171) oraz takie, które „są skutkiem braku kompetencji leksykalnej oraz wpływu interferencji” (2009: 171). Główną przyczyną błędów leksykalnych jest interferencja języka ukraińskiego. Badaczka w swojej pracy

dokładnie opisała różne typy błędów leksykalnych, które polegają na: zniekształceniu formy wyrazu, wymyśleniu słówek brzmiących podobnie do języka ojczystego, pomyleniu formy wyrazu wskutek podobieństwa „formalnych korelatów polsko-ukraińskich” (2009: 172), użyciu polsko-ukraińskich pozornych odpowiedników, niewłaściwe stosowanie homonimów międzyjęzykowych.

Krawczuk także pisze o tym, że Ukraińcy mają kłopoty nie tylko przy tworzeniu i użyciu słów, a także przy ich odbiorze. „Odczytują niewłaściwie znaczenia polskich wyrazów również wskutek ich skojarzeń brzmieniowych i formalnych z wyrazami języka rodzimego (lub rosyjskiego)” (2009: 176). Na przykład słowo *bystry* kojarzy się z szybkością i jest utożsamiane z przymiotnikiem *szybki*. Podobnie jest z wyrazem *przeklinać*. Tek leksem Ukraińcy odbierają w znaczeniu ‘rzucić klątwę na kogoś’.

Językoznawczyni uważa, że przyczyną popełniania błędów leksykalnych jest także różnica językowego obrazu świata Polaków i Ukraińców. W słownictwie obu języków nie zawsze można znaleźć dokładne tłumaczenie danego słowa. Dla przykładu w systemie leksykalnym polszczyzny wyodrębniono oddzielne części niektórych części ciała człowieka, np. Polacy używają określenia *cera*, Ukraińcy natomiast wykorzystują dla określania tej części ciała wyrazów opisowych, czyli *skóra twarzy*. Także Krawczuk do istotnych przyczyn popełniania błędów zalicza niewłaściwe użycie środków synonimicznych.

W 2016 r. powstał artykuł, w którym Krawczuk pragnęła „udowodnić tezę o występowaniu w polszczyźnie na Ukrainie hybrydyzacji gatunku krzyżującego w sobie cechy gratulacji i życzeń” (2016: 330). Językoznawczyni zbadała 883 ankiety zawierające pytania otwarte i zamknięte, również brała pod uwagę teksty pisane i mówione, korzystała z materiałów zawartych w miejscowych gazetach polonijnych. Zaznacza, że do głównych przyczyn odstępstw od normy ogólnopolskiej w wyrażeniach gratulacyjnych i życzeniowych należą interferencje zarówno leksykalne, jak i gramatyczne. Często osoby ukraińskojęzyczne przypisują wyrazom *witać* i *pozdrawiać* znaczenia ukraińskich odpowiedników *vimatu*, *поздоровляти*, które brzmią podobnie, ale oznaczają ‘gratulować’.

Kolejną ukraińską językoznawczynią, która badała błędy w polszczyźnie popełniane przez osoby ukraińskojęzyczne, jest Lesia Koral. Swoją „artykuł uważa za próbę opisu współczesnej sytuacji językowej oraz niektórych osobliwości gramatycznych w wypowiedziach uczniów polskich szkół na Ukrainie” (2016: 346). W badaniu wzięły udział uczniowie VIII, IX i X klas. Większość badanych

osób pochodziła z rodzin polskich i mieszanych polsko-ukraińskich. Koral posługiwała się metodą kwestionariuszową oraz metodą wywiadu. Językoznawczynie pragnęła skoncentrować się na osobliwościach gramatycznych w polszczyźnie uczniów na Ukrainie. Wyodrębniła w artykule dwie części: osobliwości fleksyjne oraz składniowe.

Badaczka dostrzegła, że do najczęstszych odstępstw fleksyjnych od normy językowej należą zakłócenia związane ze zmianą rodzaju rzeczowników. Kłopotów osobom z Ukrainy sprawia liczba mnoga rzeczowników męskich i żeńskich oraz użycie zaimków osobowych. Trudności pojawiają się w użyciu końcówki *-u* w C. lp. rzeczowników męskich. Również Karol zauważyła, że uczniowie nie używają odpowiednich końcówek osobowych w czasownikach czasu przeszłego, co jest wywołane wpływem języka ukraińskiego na polszczyznę uczniów na Ukrainie.

Językoznawczynie zauważa, że „odstępstwa od ogólnopolskiej normy składniowej dotyczą często przestrzegania związków zgody między podmiotem a orzeczeniem” (2016: 350). Uczniowie często używają form męskoosobowych czasownika w odniesieniu do rzeczowników męskożywotnych, męskorzeczowych, żeńskich i nijakich. Typowym odstępstwem jest użycie biernika po zaprzeczeniu, np. *Czy nie widziałeś paczkę?* zamiast *Czy nie widziałeś paczki?* Także studenci z Ukrainy w schematach składniowych stosują niewłaściwy przymek i szyk wyrazów, a zwłaszcza mają problem z poprawnym stosowaniem szyku z użyciem zaimka *się*. Podsumowując swoje badanie, Karol podkreśla, że „większość tych odstępstw od normy ogólnopolskiej spowodowana jest interferencją języka ukraińskiego” (2016: 359).

Ukraińscy badacze twierdzą, że główną przyczyną błędów, które popełniają Ukraińcy w języku polskim, jest interferencja, zarówno z języka ukraińskiego, jak i rosyjskiego. Studenci często wymyślają wyrazy podobnie brzmiące w języku rodzimym, niepoprawnie tłumaczą leksemy, stosują złe końcówki przy odmianie czasowników, zwłaszcza w liczbie mnogiej, mylą rodzaje rzeczowników. Tabela 6 stanowi podsumowanie omówionych prac ukraińskich badaczy.

Autorzy	Zakres badań	Typy błędów
Krawczuk 2009	studenci ukraińscy uczący się języka polskiego	błędy leksykalne oraz leksykalno-stylistyczne
Krawczuk 2016	pracy studentów ukraińskojęzycznych, teksty pisane i mówione	błędy leksykalne i gramatyczne

Koral 2016	uczniowie na Ukrainie VIII, IX i X klas. Osoby z rodzin polskich i mieszanych	błędy fleksyjne i składniowe
-------------------	---	------------------------------

Tabela 6. Badanie błędów Ukraińców w pracach ukraińskich językoznawców

Podsumowując badania językoznawców polskich oraz ukraińskich, można stwierdzić, że głównie analizowano błędy, zarówno pisemne, jak i mówione, u osób, które uczą się języka polskiego na terenach Ukrainy. Polscy lingwiści najbardziej zwracali uwagę na błędy morfologiczne, składniowe oraz leksykalne, natomiast językoznawcy z Kresów Wschodnich podjęli próbę analizy błędów leksykalnych, stylistycznych, gramatycznych oraz fleksyjnych. Do najbardziej rozpowszechnionych błędów należą m.in. użycie końcówek z języka ukraińskiego i rosyjskiego, złe rozumienie wyrazów, które brzmią podobnie w obu językach, stosowanie złej składni itp.

Rozdział 2. Pojęcie dwujęzyczności

W tym rozdziale przedstawiono i krótko omówiono pojęcie dwujęzyczności. Wykazano i opisano różne definicje naukowe dotyczące bilingwizmu zarówno polskich, jak i zagranicznych językoznawców. Również ukazano oraz scharakteryzowano typy dwujęzyczności. W ostatnim podrozdziale wyjaśniono, czym jest język pierwszy, ojczysty, wyjściowy a język obcy, drugi, docelowy.

2.1. Definicja bilingwizmu

Pojęcie dwujęzyczności, albo inaczej bilingwizmu, definiowano na różne sposoby. Każda definicja dopełnia inną, ponieważ zawiera różne słowa kluczowe oraz inaczej ukazuje to zjawisko. Definicji, które opisują to pojęcie, jest wiele, dlatego polska lingwistka Krystyna Wróblewska-Pawlak, dzieli je na trzy następujące typy: definicje opisowe, normatywne oraz metodologiczne (cyt. za Miodunka 2014: 203). Amerykańska językoznawczyni Guadalupe Valdes Fallis (1978) uważa, że do głównych przyczyn powstania dwujęzyczności należą m.in. handel ze społecznością innego kraju, zawładnięcie terytorium grupą ludzi, która posługuje się innym językiem, opuszczenie wspólnoty i stanie się członkiem innej, która włada odmiennym językiem (cyt. za Lipińska 2003: 99). W celu wyjaśnienia pojęcia bilingwizmu, autorka pracy odwołuje się do książek i artykułów, które wyszły spod pióra następujących językoznawców: Leonarda Bloomfielda *Language* (1933), Uriela Weinreicha *Languages in Contact: Findings and Problems* (1974), Ewy Lipińskiej *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności* (2003), Władysława Miodunki *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej* (2003), Carol Myers-Scotton *Multiple voices: an introduction to bilingualism* (2006) oraz innych.

Powszechnie uważa się, że po raz pierwszy pojęcie bilingwizmu zostało zdefiniowane przez amerykańskiego lingwistę Leonarda Bloomfielda. Uznaje on za dwujęzyczność tylko taki przypadek, „w którym nauka języka obcego została opanowana przez jednostkę w stopniu biegłym, bez żadnych strat w języku pierwszym/podstawowym. Według niego dwujęzyczność oznacza znajomość dwóch języków w równym stopniu” (cyt. za Błasiak 2011: 28). Językoznawca wymaga, aby osoba dwujęzyczna w stopniu biegłym posługiwała się dwoma językami.

Z kolei polsko-amerykański językoznawstwa Uriel Weinreich rozumie pojęcie dwujęzyczności „jako alternatywne użycie dwóch języków, a osobę zaangażowaną w to użycie nazywa bilingwalną” (cyt. za Błasiak 2011: 31).

Bardzo krótką definicję dwujęzyczności zaproponowali Czesława Dajewska i Witold Dajewski (1989). Bilingwizm traktują jako „umiejętność posługiwania się w celach komunikacyjnych dwoma kodami językowymi” (cyt. za Lipińska 2003: 101).

Christine Deprez (1994) uważa, że osobą bilingwalną jest ta, która biegle mówi w obu językach. Dodaje także kilka uwag: pod hasłem język należy rozumieć wszystkie języki świata oraz dialekty; czasownik *mówić* jest zbyt ograniczający; wyjaśnia, że stosuje określenie biegle w dwóch znaczeniach: jako często, zazwyczaj oraz bez trudności (Lipińska 2003: 110).

Definicja dwujęzyczności, którą sformułowała Ewa Lipińska, jest bardzo rozbudowana i wygląda w następujący sposób: „Dwujęzyczność – to opanowanie dwu języków w takim stopniu, jak społecznie ekwiwalentni ich jednojęzyczni nosiciele, czyli ambilingwizm. Polega na umiejętności posługiwania się wszystkimi sprawnościami w języku ojczystym i drugim oraz na częstym używaniu obydwu języków w różnych sytuacjach i z różnymi uczestnikami aktu komunikacji. Jest to zazwyczaj nietrwały stan, mający związek z emigracją lub pobytem za granicą, co implikuje bliski kontakt z danym językiem i kulturą, umożliwiający osobiste ich doznanie” (Lipińska 2003: 115). Podana definicja zawiera takie słowa kluczowe, jak „język ojczysty” i „język drugi”, które zostaną wyjaśnione w podrozdziale 2.3. Należy ona do definicji normatywnej, ponieważ najpierw ustala warunki, jakie powinna spełniać osoba dwujęzyczna, zanim zostanie uznana za bilingwalną (Miodunka 2014: 204).

Władysław Miodunka pojęcie bilingwizm rozumie dwojako. Z jednej strony określa go jako sytuację językową, „w której mówiący używa wymiennie – w zależności od środowiska lub sytuacji – dwu różnych języków” (Miodunka 2003: 69). Z drugiej zaś strony dwujęzyczność traktuje jako „zespół problemów językowych, psychologicznych i społecznych, które stają przed mówiącymi zmuszonymi do stosowania w jednej części komunikacji takiego języka, który nie jest akceptowany na zewnątrz (ich grupy), a w drugiej części język oficjalnego lub języka ogólnie akceptowanego” (Miodunka 2003: 69). W tej ostatniej definicji językoznawca rozumie bilingwizm jako zjawisko dotyczące nie jednostki, lecz zbiorowości społecznej. Problemy językowe są skutkiem kontaktów języków. Problemy psychologiczne związane są z podstawą przyjętą przez jednostkę lub społeczeństwo dwujęzyczne w stosunku do obu języków. Problemy

społeczne wiążą się np. „z wielkością grupy dwujęzycznej czy też z jej stosunkami z grupą kraju osiedlenia” (Błasiak 2011: 32).

Ze swojej strony C. Myers-Scotton twierdzi, że za dwujęzyczną osobę uznaje się taką, „która oprócz języka pierwszego/podstawowego posiada umiejętność mówienia i rozumienia (jako minimum) pewnych wyrażen w drugim/innym języku wykazujących wewnętrzne związki strukturalne. Bycie dwujęzycznym oznacza bycie zdolnym do posługiwania się dwoma lub więcej językami” (cyt. za Błasiak 2011: 31). Badaczka uważa, że osoba dwujęzyczna nie może w równym stopniu opanować dwóch języków, ponieważ używa je z różną częstością, w różnych sytuacjach i w rozmowie z różnymi osobami. Każdy język spełnia inną funkcję. Według Mayers-Scotton osoba dwujęzyczna nie musi biegle znać dwóch języków, wystarczy, że potrafi mówić i rozumieć w obu językach.

Podsumowując wyżej omówione i opisane definicje dwujęzyczności, autorka niniejszej pracy magisterskiej proponuje wybrać kluczowe sformułowania, które wyraźnie określają pojęcie bilingwizmu (por. tabela 7):

Autor, rok	Kluczowe sformułowania
L. Bloomfielda (1933)	<i>znajomość dwóch języków w równym stopniu</i>
U. Weinreich (1974)	<i>alternatywne użycie dwóch języków</i>
Cz. Dajewska, W. Dajewski (1989)	<i>posługiwanie dwoma kodami językowymi</i>
Ch. Deprez (1994)	<i>biegłe mówienie w obu językach</i>
E. Lipińska (2003)	<i>a) posługiwanie się wszystkimi sprawnościami w języku ojczystym i drugim b) częste użycie obydwu języków w różnych sytuacjach</i>
W. Miodunka (2003)	<i>a) użycie wymiennie dwu różnych języków b) zespół problemów językowych, psychologicznych i społecznych</i>
C. Myers-Scotton (2006)	<i>bycie zdolnym do posługiwania się dwoma lub więcej językami</i>

Tabela 7. Kluczowe sformułowania w definicjach dwujęzyczności

W badaniach, które zostaną przedstawione w niniejszej pracy, odwołano się do dwóch definicji dwujęzyczności sformułowanych przez W. Miodunkę oraz C. Mayers-Scotton.

2.2. Rodzaje dwujęzyczności

Typologia dwujęzyczności została szczegółowo opracowana i omówiona między innymi przez Ewę Lipińską (2003) i Marzenę Błasiak (2011). Autorki wymieniają różne typy dwujęzyczności, a mianowicie:

- bilingwizm społeczny i indywidualny (jednostkowy);
- bilingwizm naturalny, sztuczny i kulturowy;
- bilingwizm wczesny i późny;
- całkowicie dwujęzyczni, prawie dwujęzyczni, podwójnie półjęzyczni, różne typy dwu- albo wielojęzycznych;
- bilingwizm zrównoważony i dominujący (niezrównoważony);
- bilingwizm niekontaktowy i uśpiony;
- bilingwizm współrzędny, złożony i podporządkowany;
- bilingwizm koordynacyjny i kompozycyjny;
- bilingwizm wzbogacający i zubażający.

Najbardziej ogólny podział dwujęzyczności na bilingwizm społeczny oraz bilingwizm indywidualny został zaproponowany przez Charlotte Hoffmann (1991) oraz Colina Bakera (2006). Bilingwizm społeczny odnosi się do wspólnoty, grupy społecznej (Błasiak 2011: 34). Dotyczy to krajów, w których społeczeństwo posługuje się dwoma lub więcej językami. Jak pisze Ewa Lipińska: „O bilingwizmie społecznym mówi się, mając na myśli dwie grupy relatywnie samodzielne, pozostające w kontakcie na wspólnym terytorium działania” (Lipińska 2003: 100). Na przykład, na Ukrainie większość osób mówi po ukraińsku i po rosyjsku albo po ukraińsku i po polsku, zwłaszcza w rejonach zachodnich. Bilingwizm indywidualny jest stosowany w odniesieniu do jednostki, która używa więcej niż jednego kodu językowego. Do osób dwujęzycznych charakteryzujących się bilingwizmem jednostkowym należą między innymi: ludzie, którzy dobrowolnie przyswoili drugi język; osoby, które nauczyli się języka drugiego w szkole; osoby z dwujęzycznych rodzin; migranci, którzy stali dwujęzycznymi w wyniku pewnej sytuacji (Błasiak 2011: 35).

Kolejnemu podziałowi dwujęzyczności towarzyszy kryterium sposobu przyswajania języka drugiego. Bilingwizm naturalny odnosi się do osób, które od urodzenia uczą się języka drugiego, czyli pochodzą z rodzin dwujęzycznych albo na co dzień posługują się dwoma językami. Za bilingwizm sztuczny uważa się sposób przyswajania języka drugiego w warunkach nienaturalnych, np. na prywatnych lekcjach, na zajęciach, na kursach językowych. Bilingwizm kulturowy jest rezultatem nauki języka drugiego przez osobę dorosłą, która przyswoiła ten język w czasie podróży, wypoczynku w innych krajach bądź ze względu na pracę (Błasiak 2011: 40-41).

Ze względu na wiek, w którym osoba zaczęła przyswajać język drugi, bilingwizm dzieli się na bilingwizm wczesny i bilingwizm późny. Bilingwizm wczesny jest właściwy dla ludzi, którzy opanowali język drugi we wczesnym dzieciństwie. Ta kategoria dzieli się na bilingwizm równoczesny (przyswajanie obu języków od urodzenia albo do trzeciego roku życia) oraz bilingwizm sukcesywny (rozpoczęcie nauki języka po upływie trzeciego roku życia). Natomiast bilingwizm późny pojawia się wtedy, gdy język drugi został opanowany w wieku późnego dzieciństwa (po 11 roku życia), w wieku młodzieńczym bądź dorosłym: „Dzieci przyswajają sobie język swobodnie i naturalnie. W przypadku osób dorosłych ważną rolę odgrywają przede wszystkim: motywacja, postawa oraz stosunek do języka” (tamże, s. 45-48).

W swojej książce Lipińska pisze o czterech typach dwujęzyczności, które wprowadziła Tove Skutnabb-Kangas. Językoznawczyni wyróżniła następujące kategorie osób bilingwalnych: całkowicie dwujęzyczni, prawie dwujęzyczni, podwójnie półjęzyczni oraz różne typy dwu- albo wielojęzycznych. Kwestia całkowitej dwujęzyczności jest związana z podziałem bilingwizmu na dwujęzyczność zrównoważoną i niezrównoważoną (co zostanie wyjaśnione w kolejnym akapicie). Za osobę prawie dwujęzyczną uważa się jednostkę, która „zna jeden język na poziomie native speakera, natomiast w języku drugim, a nim jest zazwyczaj język docelowy, jeszcze nie osiągnęła tego samego poziomu, ale powinno to z czasem nastąpić” (Lipińska 2003: 126). Według T. Skutnabb-Kangas jest to emigrant posługujący się biegle swoim językiem oraz jednocześnie uczący się języka drugiego, który w przyszłości przyswoi w takim samym stopniu jak język ojczysty. Użytkownicy podwójnie półjęzyczni posiadają niepełną kompetencję językową w obu językach. Dane zjawisko występuje wtedy, gdy „zarówno pierwszy, jak i drugi język zostały opanowane w stopniu niewystarczającym” (Błasiak 2011: 38). Podwójna półjęzyczność jest także określana mianem semilingwizmu. Do różnych typów dwu- albo wielojęzycznych należą osoby,

które „nie mieszczą się w żadnym z trzech podstawowych rodzajów” (Lipińska 2003: 110).

Kolejny podział dwujęzyczności zależy od stopnia kompetencji językowej, czyli znajomości obydwu języków. Bilingwizm zrównoważony jest właściwy dla użytkowników, którzy opanowali dwa języki w równym stopniu. Pozwala na „równoczesne funkcjonowanie jednostek w dwóch różnych językach, we wszystkich dziedzinach jego życia” (Błasiak 2011: 38). Określano go także bilingwizmem perfekcyjnym, prawdziwym, symetrycznym oraz abilingwizmem (tamże). Z kolei bilingwizm dominujący albo inaczej niezrównoważony pojawia się wtedy, gdy jeden język dominuje nad drugim. Osoba dwujęzyczna zna jeden język na wyższym poziomie niż drugi oraz posługuje się nim częściej (tamże).

Następne rodzaje bilingwizmu, o których wspomina Lipińska, są to bilingwizm niekontaktowy oraz uśpiony. Według Barbary Szydłowskiej-Cegłowej ten pierwszy odnosi się „wyłącznie do kontaktów natury kulturowej z wyłączeniem etnicznej, jak np. dawny bilingwizm polsko-łaciński bądź polsko-francuski czy rosyjsko-francuski wyższych warstw polskich i rosyjskich w XVIII i XIX wieku” (cyt. za Lipińską 2003: 127). François Grosjean pisze, że bilingwizm uśpiony to proces, kiedy jeden z języków nie jest regularnie używany (cyt. za Lipińską 2003: 127).

Kolejne rodzaje dwujęzyczności wprowadził Uriel Weinreich. Badacz wyróżnił trzy typy bilingwizmu: współrzędny, złożony oraz podporządkowany. Dwujęzyczność współrzędna pojawia się u bilingwalnych użytkowników w sytuacji, kiedy łączą „dwa leksemy z dwoma różnymi znaczeniami” (Błasiak 2011: 41). Nie dochodzi tutaj do żadnych zakłóceń komunikacyjnych, ponieważ zarówno nadawca, jak i odbiorca rozumieją komunikat. Dla bilingwizmu złożonego jest właściwe jedno wspólne znaczenie dla dwóch słów z różnych językach (Lipińska 2003: 123). Bilingwizm podporządkowany charakteryzuje się tym, że pojawia się u osób, które przyswajają język drugi za pośrednictwem języka pierwszego. Przenoszą one znaczenie wyrazów z języka pierwszego na język drugi, co może negatywnie wpłynąć na zrozumienie treści (Błasiak 2011: 42).

Ewa Lipińska wspomina o typach dwujęzyczności zaproponowanych przez Marię Teresę Michalewską. Językoznawczyni przedstawia bilingwizm koordynacyjny oraz kompozycyjny. Bilingwizm koordynacyjny pojawia się wtedy, gdy osoba opanowuje język drugi w osobnym kontekście społecznym, np. dotyczy to „członków drugiego pokolenia emigracyjnego urodzonych już w kraju osiedlenia rodziców” (Lipińska 2003:

125). Z kolei bilingwizm kompozycyjny występuje w przypadku przyswajania języka „w tym samym kontekście językowym, z pomocą języka pierwszego” (tamże).

Ostatni podział bilingwizmu dotyczy sposobu przyswajania języka. Bilingwizm wzbogacający pojawia się wtedy, gdy dwa języki (język pierwszy i język drugi) rozwijają się obok siebie „w sposób pełny i właściwy, bez żadnych strat ubytków w obu językach” (Błasiak 2011: 49). O bilingwizmie zubażającym mówi się w sytuacji, kiedy proces opanowania języka drugiego powoduje „utratę kompetencji w języku pierwszym” (tamże).

Podsumowując wyżej wymienione typy dwujęzyczności, można stwierdzić, że powstało ich dość dużo. Część funkcjonuje samodzielnie, natomiast niektóre rodzaje dwujęzyczności są powiązane między sobą.

2.3. Język ojczysty a język „inny”

W badaniach nad dwujęzycznością używa się różnego rodzaju określeń, nawiązujących do następujących opozycji: język ojczysty – język obcy, język pierwszy – język drugi, język wyjściowy (źródłowy) – język docelowy (Lipińska 2003: 41). Określenia ojczysty, pierwszy, wyjściowy Lipińska traktuje jako pojęcia tożsame, natomiast obcy, drugi, docelowy oznaczają różne sposoby przyswajania języka (Błasiak 2011: 20).

Najbardziej powszechną jest pierwsza para język ojczysty – język obcy. Lipińska zaproponowała następującą definicję pojęcia: język ojczysty „jest pierwszym poznawanym i ‘doświadczonym’ przez człowieka językiem, w którym się porozumiewa z otoczeniem. Ma on znaczący udział w poznawaniu świata i kształtowaniu struktury osobowości, sprawiając, że człowiek się z nim utożsamia, a w dorosłym życiu zazwyczaj w nim myśli, śni, liczy i modli się” (2003: 15). Polska językoznawczyni Jolanta Tambor twierdzi, że definiując pojęcie dwujęzyczność, nie warto używać określenia język ojczysty. Według niej „opatrywanie pojęcia język przydawka ojczysty jest kwestią wyboru i stosunku uczuciowego” (Błasiak 2011: 20). Tambor proponuje zastąpić język ojczysty terminem język podstawowy – język, którym posługuje się dziecko o wiele lepiej niż ‘native speaker’, „bez względu na to, czy uznaje [...] ten język za ojczysty, czy też nie” (Błasiak 2011: 21). Lipińska twierdzi, że języka obcego można nauczyć się w warunkach sztucznych, np. w szkole lub na kursach (Lipińska 2003: 42). Badaczka kojarzy termin obcy z procesem uczenia się języka innego. W. Miodunka za język obcy

uważa „każdy język, który nie można nazwać ojczystym” (Miodunka cyt. za Błasiak 2011: 20).

Kolejną parę język pierwszy – język drugi zaproponował polsko-amerykańska językoznawca U. Weinreich. Lipińska wskazuje, że język drugi przyswaja się w środowisku naturalnym, „w kraju, w którym się nim mówi, wśród społeczności, dla której jest zazwyczaj językiem pierwszym/ojczystym”, bez pomocy nauczycieli (Lipińska 2003: 42).

Trzecia para język wyjściowy – język docelowy, gdzie język docelowy jest utożsamiany zarówno z językiem obcym, jak i językiem drugim (Lipińska 2003: 43). Temu typowi przyswajania języka językoznawcy przydzielili dużo uwagi. Na przykład, M. Siguin i W. Mackey wyróżnili trzy sposoby opanowywania języka docelowego: 1) nabywanie symultaniczne – w tym samym czasie, co język pierwszy; 2) w procesie spontanicznym – po opanowaniu języka pierwszego; 3) w sposób ‘akademicki’ – po opanowaniu języka pierwszego (Lipińska 2003: 47). Na opanowanie języka docelowego mają wpływ następujące czynniki: wiek, płeć, motywacja, środowisko oraz cechy indywidualne (Lipińska 2003: 49).

W niniejszej pracy w odniesieniu do osób badanych autor będzie używać takich terminów jak język pierwszy, język drugi, język obcy.

Rozdział 3. Metodologia badań błędów w polszczyźnie

Niniejszy rozdział składa się z czterech podrozdziałów. Pierwszy prezentuje przedmiot, cel i zakres prowadzonych badań dotyczących analizy błędów formy w polszczyźnie osób ukraińskiego pochodzenia i dwujęzycznych Polaków wychowanych na Ukrainie. Kolejny podrozdział ukazuje metody pozyskiwania i analizowania materiału badawczego. W trzecim przedstawiono charakterystykę osób biorących udział w badaniu. Ostatni jest poświęcony opisowi organizacji i przebiegowi badań.

3.1. Przedmiot, cel i zakres badań

Przedmiotem badań są błędy formy⁴ w polszczyźnie, które popełniają osoby ukraińskiego pochodzenia i dwujęzyczni Polacy wychowani na Ukrainie. Do błędów formy należą błędy fleksyjne, słowotwórcze oraz błędne użycie przyimka.

Głównym celem badawczym niniejszej pracy jest rozpoznanie, klasyfikacja oraz opis błędów formy w polszczyźnie cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego oraz Polaków wychowanych na terenach Ukrainy. Błędy obu grup zostaną poklasyfikowane według przyjętej typologii, szczegółowo omówione oraz ze sobą porównane. Do celów szczegółowych należą:

1. Analiza jakościowa i ilościowa błędów z zakresu fleksji, słowotwórstwa oraz błędnego użycia przyimka obu badanych grup.
2. Porównanie błędów formy, które popełniają cudzoziemcy z Ukrainy i dwujęzyczni Polacy.
3. Wskazanie przyczyn powstawania tych błędów.
4. Ustalenie trudnych miejsc polszczyzny dla osób ukraińskiego pochodzenia i Polaków wychowanych na Ukrainie, co może być pomocne dla nauczycieli języka polskiego jako obcego/drugiego.

Zakres badań dotyczy analizy błędów formy (fleksyjne, słowotwórcze, błędne użycie przyimka) w polszczyźnie. Analizowano błędy, które pojawiają się w piśmie u osób ukraińskiego pochodzenia uczących się języka polskiego oraz Polaków wychowanych na Ukrainie.

⁴ Według klasyfikacji A. Dąbrowskiej i M. Pasieki (2008).

Zbadano dwie grupy czteroosobowe. Pierwsza z nich (zwana grupą P) to osoby polskiego pochodzenia, które zostały wychowane na Ukrainie⁵. Do drugiej grupy (tzw. grupy U) należą osoby ukraińskiego pochodzenia, które przyjechały do Polski z różnych powodów (np. studia, praca) i posługują się polszczyzną przynajmniej na poziomie średnio zaawansowanym. Przeanalizowano i omówiono błędy respondentów mieszkających we Wrocławiu. Badania prowadzono na przełomie 2020/2021 roku.

3.2. Metody pozyskiwania i analizowania materiału

Zastosowane w pracy metody badawcze mają charakter ilościowo-jakościowy. Badania ilościowe „polegają na ukazaniu danych liczbowych na konkretne tematy oraz pokazaniu powiązania między nimi”⁶. Badania jakościowe mają na celu „bliższe przyjrzenie się «światu zewnętrznemu» [...] oraz opis, interpretację, a niekiedy wyjaśnienie zjawisk społecznych z perspektywy «wewnętrznej» na wiele rozmaitych sposobów” (Kvale 2011: 11).

W celu przeanalizowania wybranych zagadnień stworzono różnego rodzaju testy: test gramatyczny, ankietę (metadane), test akceptowalności (ocena poprawności gramatycznej przeczytanych oraz usłysanych zdań).

Ankieta (metadane) to „technika badawcza używana w naukach społecznych, polegająca na gromadzeniu informacji poprzez samodzielne wypełnienie kwestionariusza ankiety w obecności ankietera lub bez niego”⁷. Została sporządzona w celu uzyskania szczegółowych danych o respondentach oraz ułatwienia podziału na osoby ukraińskiego pochodzenia oraz Polaków wychowanych na Ukrainie. Kwestionariusz zawiera trzy zasadnicze części. Pierwsza dotyczy danych osobowych, m.in. wieku, płci, wykształcenia, miejsca zamieszkania. Kolejna część odnosi się do obywatelstwa i narodowości członków rodziny. Trzecia obejmuje pytania dotyczące poziomu znajomości języka polskiego oraz języków obcych. Ankieta zawiera pytania zarówno w formie otwartej, jak i zamkniętej oraz ma charakter anonimowy (zob. załącznik 1).

⁵ Do dziś na terenach Ukrainy występują duże skupiska Polaków: w obwodzie żytomierskim (przed wojną światową istniało tam szkolnictwo polskie), winnickim, lwowskim, na Podolu. Jak zauważa J. Kowalewski, „Polacy oraz dzieci polskiego pochodzenia nie byli, poza lwowskimi dwiema szkołami, objęci regularnym i zinstytucjonalizowanym nauczaniem języka polskiego. Język polski i polska kultura najpierw nie była, z obaw przed represjami, przekazywana w rodzinach polskich i mieszanych w ogóle, potem zaś ewentualnie jedynie prywatnie w bardzo ograniczonym zakresie. Polszczyzna jednak przetrwała na różnych poziomach języka” (2012: 84).

⁶ Badania ilościowe, w: https://mfiles.pl/pl/index.php/Badania_ilościowe [dostęp: 28.02.2021].

⁷ Ankieta, w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ankieta> [dostęp: 28.02.2021].

Test gramatyczny to zbiór zadań różnego typu, które w niniejszej pracy dotyczą tematów związanych z fleksją, słowotwórstwem oraz użyciem przyimka (por. załącznik 2). Test ułożono z 12 zadań wziętych z przykładowych testów certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego. Są to ćwiczenia na poziomie B2–C1. Także kilka zadań pochodzi z podręcznika autorstwa Dominiki Izdebskiej-Długosz *Po polsku bez błędu*. Wszystkie testy ograniczono wyłącznie do wybranych zagadnień: fleksji (5 zadań: 3, 4, 5, 6, 11), słowotwórstwa (6 zadań: 1, 2, 4, 5, 8, 9), błędnego użycia przyimka (3 zadania: 7, 10, 12). Osoba badana mogła uzyskać maksymalnie 60 pkt.

Test akceptowalności (załącznik 3) polega na tym, że najpierw osoba badana ocenia poprawność gramatyczną nagranych zdań, następnie ocenia te same zdania w formie pisemnej. Test został ułożony z 20 zdań, połowa z nich zawiera formy błędne. Zdania wzięto z tekstów certyfikowanych z języka polskiego jako obcego.

3.3. Charakterystyka osób biorących udział w badaniach

Grupę P stanowili Polacy wychowani na Ukrainie oraz osoby polskiego pochodzenia, do grupy U należały osoby ukraińskiego pochodzenia, które nie miały żadnego związku z polską narodowością. Każda osoba badana wypełniła kwestionariusz, w którym wskazała informacje dotyczące swojego poziomu znajomości języka polskiego oraz inne dane, określające jej związek z językiem polskim. Poszczególną osobę badaną w niniejszej pracy oznaczono w następujący sposób: P1, P2, P3, P4 (badani grupy P) oraz U1, U2, U3, U4 (badani grupy U).

Osoby grupy P można scharakteryzować w następujący sposób:

P1

- a) informacja o osobie: kobieta w wieku 22 lata, która ma wykształcenie średnie. Na Ukrainie mieszka w obwodzie lwowskim, w Polsce – we Wrocławiu. Obecnie studiuje prawo na 2 roku studiów magisterskim na Uniwersytecie Wrocławskim;
- b) informacja o rodzinie: dziadkowie i rodzice są narodowości polskiej, ale obywatelstwo mają ukraińskie (brak informacji o partnerze i dzieciach);
- c) języki:
 - 1) osoba: jest dwujęzyczna, językiem pierwszym uważa język polski, językiem drugim – ukraiński. Zna język polski z domu od urodzenia, zaczęła się go uczyć na Ukrainie. Posługuje się polszczyzną w stopniu biegłym, rozmawia po polsku z rodziną, znajomymi, w pracy, na uczelni. Ze szkoły zna dwa języki obce:

rosyjski w stopniu biegłym i angielski w stopniu podstawowym. Najczęściej posługuje się językiem polskim (praca, rodzina, znajomi, koledzy), rzadziej ukraińskim (znajomi, koledzy) i angielskim (w trakcie podróży do innych krajów);

- 2) rodzina: rodzice i dziadkowie mówią po polsku (brak informacji o partnerze i dzieciach).

P2

- a) informacja o osobie: kobieta w wieku 22 lata, która ma wykształcenie wyższe. Na Ukrainie mieszka w obwodzie lwowskim, w Polsce – we Wrocławiu. Obecnie studiuje filologię polską na 2 roku studiów magisterskich na Uniwersytecie Wrocławskim;

- b) informacja o rodzinie: dziadkowie i rodzice są narodowości polskiej, ale obywatelstwo mają ukraińskie (brak informacji o partnerze i dzieciach);

- c) języki:

- 1) osoba: jest dwujęzyczna, językiem pierwszym jest język polski, językiem drugim – ukraiński. Zna język polski z domu oraz ze szkoły, zaczęła się go uczyć na Ukrainie. Posługuje się polszczyzną w stopniu biegłym, rozmawia po polsku prawie ze wszystkimi: rodzina, znajomi, na uczelni. Ze szkoły zna dwa języki obce: rosyjski w stopniu zaawansowanym i angielski w stopniu podstawowym. Najczęściej posługuje się językiem polskim (praca, rodzina, znajomi, koledzy) oraz ukraińskim (rodzina, znajomi, koledzy, w trakcie podróży do innych krajów), rzadziej używa rosyjskiego (znajomi, koledzy, w trakcie podróży do innych krajów);

- 2) rodzina: rodzice i dziadkowie mówią po polsku, poza domem rodzice rozmawiają po ukraińsku (brak informacji o partnerze i dzieciach).

P3

- a) informacja o osobie: kobieta w wieku 19 lata, która ma wykształcenie średnie. Na Ukrainie mieszka w obwodzie wołyńskim, w Polsce – we Wrocławiu. Obecnie studiuje kosmetologię na Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu;

- b) informacja o rodzinie: dziadkowie są narodowości polskiej, ale obywatelstwo mają białoruskie, rodzice mają narodowość białoruską ale obywatelstwo ukraińskie, partner ma narodowość polską, obywatelstwo ukraińskie (brak informacji o dzieciach);

- c) języki:

- 1) osoba: jest trójjęzyczna, językiem pierwszym jest język rosyjski, językiem drugim – ukraiński, językiem trzecim – polski. Zna język polski ze studiów, zaczęła się go uczyć na Ukrainie w wieku 15 lat. Język polski zna na poziomie średnio zaawansowanym, rozmawia po polsku z kolegami na uczelni. Ze szkoły zna dwa języki obce – angielski i białoruski w stopniu podstawowym. Najczęściej posługuje się językiem rosyjskim (rodzina, znajomi, koledzy), rzadziej polskim (znajomi, koledzy) oraz angielski (w trakcie podróży do innych krajów). Osoba badana nie wskazała, z kim rozmawia po ukraińsku;
- 2) rodzina: rodzice, dziadkowie mówią po rosyjsku, partner rozmawia po ukraińsku, po polsku i po rosyjsku.

P4

- a) informacja o osobie: kobieta w wieku 20 lata, która ma wykształcenie średnie. Na Ukrainie mieszka w obwodzie żytomierskim, w Polsce – we Wrocławiu. Obecnie studiuje na Uniwersytecie Wrocławskim na kierunku filologia polska. Także pracuje w sferze gastronomii;
- b) informacja o rodzinie: dziadkowie są narodowości polskiej oraz ukraińskiej, obywatelstwo mają ukraińskie, rodzice mają narodowość polską i ukraińską, obywatelstwo ukraińskie, partner ma narodowość polską i obywatelstwo polskie (brak informacji o dzieciach);
- c) języki:
 - 1) osoba: jest dwujęzyczna, językiem pierwszym jest język ukraiński, językiem drugim – polski. Zna język polski ze studiów oraz z lekcji prywatnych, zaczęła się go uczyć na Ukrainie w wieku 14 lat. Język polski zna w stopniu biegłym, rozmawia po polsku z kolegami w pracy, na uczelni, ze znajomymi. Ze szkoły zna dwa języki obce – angielski w stopniu podstawowym oraz rosyjski w stopniu średnio zaawansowanym. Ze studiów także zna trzeci język obcy w stopniu podstawowym – hiszpański. Najczęściej używa języka polskiego (praca, znajomi, koledzy), rzadziej ukraińskiego (rodzina) oraz angielskiego (w trakcie podróży do innych krajów);
 - 2) rodzina: rodzice mówią po polsku i po ukraińsku, partner mówi po polsku.

Opisana wyżej grupa badanych to osoby w wieku 20-22 lat. W Polsce mieszkają we Wrocławiu, na Ukrainie natomiast zamieszkują rejony zachodnie oraz północno-zachodnie. Trzy osoby studiuje we Wrocławiu, jedna pracuje. Respondenci pochodzą z rodzin, gdzie głównie dziadkowie mają narodowość polską i obywatelstwo ukraińskie.

Rodzice natomiast mają albo narodowość polską, albo ukraińską, albo są to rodziny mieszane. Połowa respondentów uważa, że językiem pierwszym jest język polski, językiem drugim – ukraiński. Według drugiej połowy badanych językiem pierwszym jest ukraiński albo rosyjski, językiem drugim polski albo ukraiński, językiem trzecim polski (wśród badanych pojawia się osoba trójjęzyczna). Badani znają język polski głównie z domu, ze studiów oraz z lekcji prywatnych. Większość zaczęła uczyć się języka polskiego na Ukrainie. Połowa badanych zna język polski od urodzenia, reszta miała możliwość nauczyć się polszczyzny w wieku młodzieżowym. Językiem polskim posługują się wszędzie: w domu, w pracy, na uczelni, w rozmowie ze znajomymi. Respondenci także posługują się następującymi językami obcymi: rosyjski, angielski i nawet jedna osoba zna hiszpański. Dziadkowie mówią głównie po polsku czasem po ukraińsku, rodzice natomiast po polsku, po ukraińsku i po rosyjsku.

Osoby z grupy U mają następującą charakterystykę:

U1

- a) informacja o osobie: mężczyzna w wieku 30 lata, który ma wykształcenie wyższe. Na Ukrainie mieszka w obwodzie lwowskim, w Polsce – we Wrocławiu. Obecnie pracuje operatorem linii produkcyjnej, z wykształcenia jest informatykiem;
- b) informacja o rodzinie: dziadkowie są narodowości ukraińskiej, obywatelstwo mają ukraińskie, rodzice również mają narodowość ukraińską, obywatelstwo ukraińskie, partner ma narodowość polską i obywatelstwo ukraińskie (brak informacji o dzieciach);
- c) języki:
 - 1) osoba: jest dwujęzyczna, językiem pierwszym jest język ukraiński, językiem drugim – polski. Zna język polski z seriali, filmów, programów telewizyjnych, które oglądała w języku polskim. Zaczęła uczyć się polszczyzny na Ukrainie w wieku 10 lat. Język polski zna w stopniu zaawansowanym, rozmawia po polsku z kolegami w pracy. Ze szkoły zna dwa języki obce – angielski oraz rosyjski w stopniu podstawowym. Najczęściej posługuje się językiem ukraińskim (praca, znajomi, koledzy, rodzina), rzadziej polskim (praca) oraz angielskim (w trakcie podróży do innych krajów);
 - 2) rodzina: dziadkowie mówią po ukraińsku, rodzice oraz partner mówią po polsku i po ukraińsku.

U2

- a) informacja o osobie: mężczyzna w wieku 22 lata, który ma wykształcenie średnie. Na Ukrainie mieszka w obwodzie połtawskim, w Polsce – we Wrocławiu. Obecnie wykonuje zawód operatora maszyny piekarniczej;
- b) informacja o rodzinie: dziadkowie oraz rodzice mają narodowość i obywatelstwo ukraińskie, partner ma narodowość polską i obywatelstwo ukraińskie (brak informacji o dzieciach);
- c) języki:
 - 1) osoba: jest dwujęzyczna, językiem pierwszym jest język rosyjski, językiem drugim – ukraiński. Zna język polski z lekcji prywatnych, zaczęła się go uczyć w Polsce w wieku 18 lat. Językiem polskim posługuje się na poziomie średnio zaawansowanym, rozmawia po polsku z kolegami w pracy. Ze szkoły zna jeden język obcy – angielski w stopniu podstawowym. Najczęściej posługuje się językiem polskim (praca, znajomi, koledzy) oraz rosyjskim (rodzina, znajomi, koledzy), rzadziej ukraińskim (znajomi, koledzy) oraz angielskim (w trakcie podróży do innych krajów);
 - 2) rodzina: rodzice i dziadkowie mówią po rosyjsku, partner posługuje się językiem rosyjski, polskim oraz ukraińskim.

U3

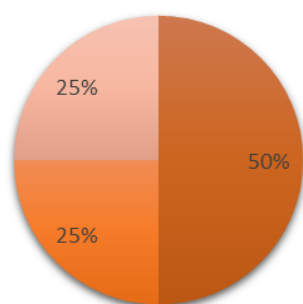
- a) informacja o osobie: mężczyzna w wieku 33 lata, który ma wykształcenie wyższe. Na Ukrainie mieszka w obwodzie sumskim, w Polsce – we Wrocławiu. Z wykształcenia jest specjalistą do spraw gospodarki;
- b) informacja o rodzinie: dziadkowie, rodzice, partner oraz dzieci mają narodowość i obywatelstwo ukraińskie;
- c) języki:
 - 1) osoba: jest dwujęzyczna, językiem pierwszym jest język ukraiński, językiem drugim – rosyjski. Zna język polski z pracy, którą obecnie wykonuje w Polsce. Zaczęła uczyć się polskiego w Polsce w wieku 28 lat. Język polski zna na poziomie średnio zaawansowanym, rozmawia po polsku z kolegami w pracy oraz posługuje się polszczyzną w życiu codziennym. Ze szkoły zna jeden język obcy – angielski w stopniu średnio zaawansowanym. Najczęściej posługuje się językiem polskim (praca, znajomi, koledzy) oraz ukraińskim (rodzina, znajomi, koledzy, praca), rzadziej angielskim (w trakcie podróży do innych krajów);
 - 2) rodzina: rodzice, dziadkowie, partner, dzieci mówią ukraińskim.

U4

- a) informacja o osobie: mężczyzna w wieku 30 lata, który ma wykształcenie wyższe. Na Ukrainie mieszka w obwodzie lwowskim, w Polsce – we Wrocławiu. Obecnie wykonuje zawód operatora urządzeń produkcyjnych. Z wykształcenia jest inżynierem technologii;
- b) informacja o rodzinie: dziadkowie, rodzice oraz partner mają narodowość i obywatelstwo ukraińskie (brak informacji o dzieciach);
- c) języki:
 - 1) osoba: jest dwujęzyczna, językiem pierwszym jest język ukraiński, językiem drugim – polski. Zna język polski z domu, zaczęła się go uczyć na Ukrainie w wieku 3 lat. Język polski zna na poziomie biegłym, rozmawia po polsku z Polakami (odpowiedź osoby badanej). Ze szkoły zna dwa języki obce – angielski w stopniu podstawowym oraz rosyjski w stopniu zaawansowanym. Najczęściej posługuje się językiem ukraińskim (rodzina, znajomi, koledzy), w pracy rozmawia po polsku, angielskiego używa w trakcie podróży do innych krajów;
 - 2) rodzina: rodzice, dziadkowie, partner mówią po ukraińsku.

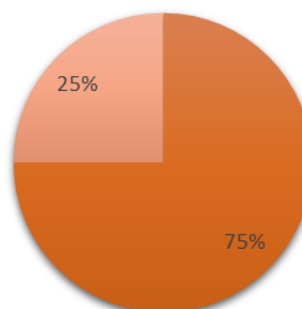
Analizując osób badanych grupy U, można stwierdzić, że średni wiek wynosi 27-30 lat. W Polsce mieszkają we Wrocławiu, natomiast na Ukrainie w rejonach zachodnich oraz wschodnich. Opisani respondenci pracują, większość ma wykształcenie wyższe. Wszyscy członkowie rodziny badanych posiadają obywatelstwo i narodowość ukraińską. Według badanej grupy językiem pierwszym uważają język ukraiński (jedna osoba język rosyjski). Połowa respondentów zaznaczyła, że język polski jest ich językiem drugim. Dwie osoby, bez względu na to, że nie mają polskich korzeni, znają język polski z domu w stopniu biegłym. Są to badani pochodzący z Ukrainy Zachodniej. Reszta respondentów zaczęła uczyć się polskiego dopiero po przyjeździe do Polski. Języka polskiego używają głównie w pracy oraz w rozmowach ze znajomymi.

Na podstawie zebranych informacji o badanych stworzono wykresy porównawcze dotyczące wybranych zagadnień językowych.

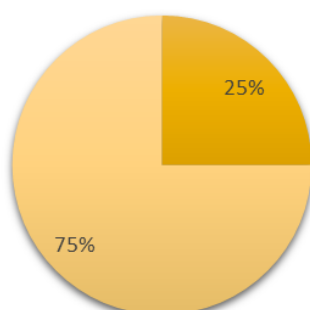
■ polski ■ ukraiński ■ rosyjski

Wykres 1. Język pierwszy grupy P

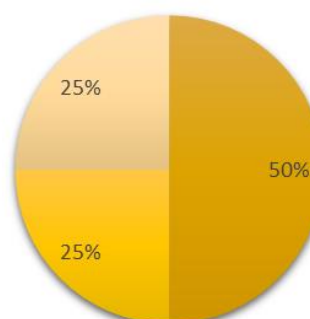
■ ukraiński ■ rosyjski

Wykres 2. Język pierwszy grupy U

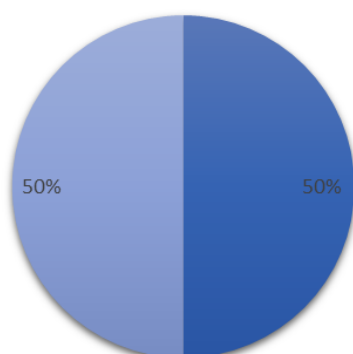
■ polski ■ ukraiński

Wykres 3. Język drugi grupy P

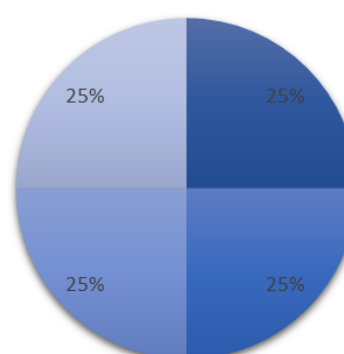
■ polski ■ ukraiński ■ rosyjski

Wykres 4. Język drugi grupy U

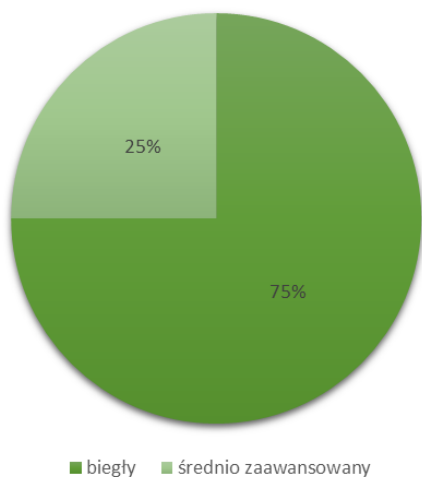
■ od urodzenia ■ 14-15 lat

Wykres 5. Początek nauki jęz. pol. grupy P

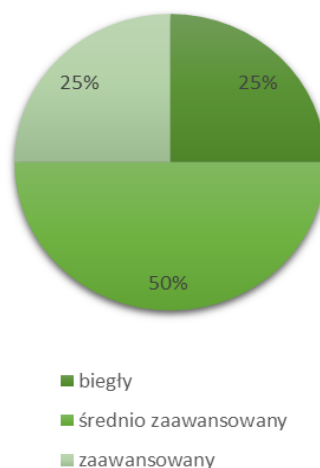

■ 10 lat ■ 18 lat ■ 28 lat ■ 3 lata

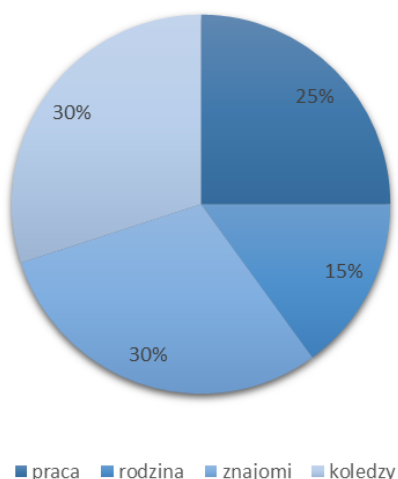
Wykres 6. Początek nauki jęz. pol. grupy U

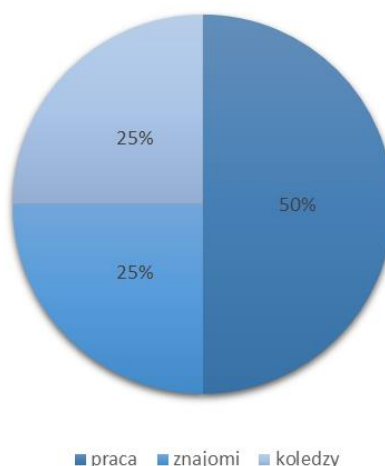
Wykres 7. Stopień znajomości jęz. pol. grupy P

Wykres 8. Stopień znajomości jęz. pol. grupy U

Wykres 9. Zakres użycie jęz. pol. grupy P

Wykres 10. Zakres użycie jęz. pol. grupy U

Z przedstawionych wykresów wynika, że połowa badanych z grupy P za język pierwszy uważa język polski. Z kolei w grupie U językiem pierwszym jest ukraiński. Językiem drugim dla Polaków wychowanych na Ukrainie jest język ukraiński, natomiast połowa respondentów grupy P traktuje język polski jako język drugi. Polacy wychowani na Ukrainie opanowywali język polski od urodzenia oraz w okresie dojrzewania, natomiast u osób ukraińskiego pochodzenia ten proces obejmuje czas od 3 do 30 lat. Większość badanych grupy P zna język polski w stopniu biegłym, natomiast u badanych z grupy U poziom znajomości języka jest zróżnicowany. Z ostatnich dwóch diagram wynika, że osoby ukraińskiego pochodzenia najczęściej używają języka polskiego w pracy, natomiast dwujęzyczni Polacy wśród kolegów i znajomych, także mówią po polsku w domu.

3.4. Organizacja i przebieg badań

Większość badań została przeprowadzona w formie zdalnej za pośrednictwem poczty elektronicznej. Kwestionariusze, testy wysyłano osobom badanym na ich skrzynki mailowe. Respondenci natomiast odsyłali wyniki badań do autorki niniejszej pracy magisterskiej.

Rozdział 4. Analiza błędów formy

W tym rozdziale przedstawiono błędy formy, które popełniają cudzoziemcy ukraińskiego pochodzenia oraz osoby polskiego pochodzenia wychowane na Ukrainie. Opisano, przeanalizowano i porównano błędy fleksyjne, słowotwórcze oraz błędne użycie przyimka obu grup. Błędy, które zostały omówione w tej części pracy magisterskiej, uzyskano na podstawie przeprowadzonej analizy rozwiązanych przez respondentów testów akceptowalności oraz testów gramatycznych.

4.1. Fleksja

Błędy fleksyjne, które opisano i omówiono w tym podrozdziale, pozyskano zarówno z wypełnionych testów gramatycznych, jak i z testów akceptowalności. W teście gramatycznym były to zadania 3, 5, 6 i 11. W pierwszej części zostały przeanalizowane błędy, które pojawiły się wyłącznie u osób pochodzenia ukraińskiego. Kolejny podrozdział zawiera analizę błędów fleksyjnych popełnionych przez badanych polskiego pochodzenia. W trzeciej części opisano błędy, które pojawiły się w obu grupach. Na koniec porównano błędy fleksyjne obu grup.

4.1.1. Błędy popełniane przez cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego

Po przeanalizowaniu zadań fleksyjnych umieszczonych w testach, które rozwiązyali badani grupy U, autorka niniejszej pracy zauważyła, że cudzoziemcy często używają niewłaściwych form oraz wymyślają nowe nieistniejące formy w odmianie czasowników, rzeczowników, przymiotników, zaimków i liczebników.

W odmianie czasowników w liczbie mnogiej 3. osoby czasu przeszłego cudzoziemcy ukraińskiego pochodzenia używają niepoprawnych form w odniesieniu do rzeczowników męskoosobowych. W teście akceptowalności pojawiły się następujące zdania: *Bartek i Piotrek nauczyły się słówek na pamięć; Wczoraj organizatorzy ogłosily długo wyczekiwany program tego wydarzenia.* W pierwszym przypadku tylko jedna osoba zaznaczyła, że to zdanie jest poprawne. W drugim przypadku dwie osoby uznały to zdanie za poprawne. Przyczyną popełnienia tego typu błędu jest brak odpowiednich kompetencji językowych. Osoby ukraińskiego pochodzenia często mają problem z użyciem czasowników męskoosobowych i niemęskoosobowych. W pełnej mierze to jest skutkiem interferencji języka ukraińskiego. W języku ukraińskim istnieje tylko jedna

twarda końcówka dla wszystkich czasowników czasu przeszłego liczby mnogiej, np. *хлопці вивчили слова* [chłopci wywczyły słowa], *дівчата вивчили пісню* [diwczata wywczyły pisiu].

Najwięcej błędów cudzoziemcy popełnili w odmianie rzeczowników. Wśród nich pojawiły się następujące błędne formy:

- a) błędne alternacje tematyczne: *reprezentujących niemal siedemdziesiąt szkol*. Forma *szkol* powstała pod wpływem języka ukraińskiego oraz surżyka⁸. W surzyku stosowano formy potocznej *школ* [szkol];
- b) nieuwzględnianie supletywizmu: *zakwalifikowano czterdzieścioro młodych człowiek – dziewcząt i chłopców*. Źródłem użycia błędnej formy *człowiek* w D. lm. r. m. może być interferencja języka rosyjskiego, ponieważ w języku rosyjskim, używając rzeczownika *люди* w D. lm. z liczebnikiem, stosuje się formy *человек* [czelowiek]. Przyczyną popełniania takiego błędu jest również brak odpowiednich kompetencji językowych;
- c) wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej:
 - dopełniacza liczby mnogiej rodzaju żeńskiego: *W kilkunastu klasztorach w Polsce można odciąć się od zgiełku świata, spędzając parę dni w jednej z cele*;
 - celownika liczby mnogiej rodzaju żeńskiego: *W Jastrzębiu podobne wyróżnienie przyznano tylko dwie rodziny*;
 - miejscownika liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego: *Myślałam o nowej prace*. To zdanie, które zostało umieszczone w teście akceptowalności, większość badanych uznała za poprawne, zarówno w trakcie słuchania, jak i w formie pisemnej;
- d) użycie nieistniejących form:
 - w mianowniku liczby mnogiej rodzaju męskiego: *w jakich żyją benedykci (benedykty), franciszkan*i*; są też nasi rektory; na sali siedzą wszyscy studenci (studenci); rodzicy tego oczekiwali*. Formy *benedykci* oraz *franciszkan**i* prawdopodobnie powstały dlatego, że badani odmieniali wyrazy *benedyktyn* oraz *franciszkanin*, wzorując się na odmianie takich form, jak np. *student – studenci*, *policjant – policjanci*. Z kolei formy *rektory*, *studenci* powstały w wyniku interferencji języka ukraińskiego, gdzie używano form *ректору* [rektory],

⁸ Surżyk to „byt językowy w ramach języka ukraińskiego, cechujący się wpływami języka rosyjskiego, rozpowszechniony w dużej części terytorium Ukrainy oraz w Mołdawii (Naddniestrze)”, w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Surżyk>, [dostęp: 19.04.21].

студенту [studenty]. Wyraz *rodzicy* pojawił się w teście akceptowalności. Połowa respondentów ukraińskiego pochodzenia uznała tę formę za poprawną. Prawdopodobnie ta błędna forma powstała pod wpływem języka ukraińskiego, gdzie ukraiński odpowiednik formy rodzice wygląda w następujący sposób: *батьки* [batky], Ukraiński odpowiednik brzmi trochę inaczej, ale ma twardą końcówkę;

- dopełniaczu liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego: *wyniki tegorocznej, dziesiątej już edycji*.

Niektóre błędy formy dotyczyły odmiany przymiotników. Polegały one na:

- a) wyborze niewłaściwej końcówki fleksyjnej: *Przebywają w nim ludzie ubogie i gluche*. Pod wpływem języka ukraińskiego cudzoziemcy często używali jednej wybranej przez siebie formy liczby mnogiej. W języku ukraińskim nie ma rozróżnienia na rodzaj męskoosobowy i niemęskoosobowy. Istnieje tylko jedna forma w czasie przeszłym w liczbie mnogiej dla pierwszej, drugiej oraz trzeciej osoby;
- b) użyciu nieistniejącej formy: *przebywają w nim ludzie ubodzy i gluci*. Taka błędna forma powstała w wyniku interferencji języka ukraińskiego. Miękka końcówka z języka ukraińskiego *злужи* [gluchi] została przeniesiona na polski odpowiednik.

Kłopoty pojawiły się u osób ukraińskiego pochodzenia także w odmianie zaimków.

Przejawiały się one w następujących postaciach:

- a) wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej: *wasi studentki szybko robią postępy*. Zdanie pojawiło się w teście akceptowalności. Jedna osoba badana zaznaczyła, że nie ma w nim błędów. Jak już wcześniej zaznaczono, język ukraiński nie ma podziału na rodzaj męskoosobowy i niemęskoosobowy. Prawdopodobnie uznanie tej formy za poprawną jest wynikiem interferencji języka ukraińskiego;
- b) zamiana zaimka: nikt z badanych osób nie potrafił poprawnie odmienić zaimek rzeczowy *ktokolwiek*, który pojawił się w następującym fragmencie: *jednak każdy, komukolwiek zamarzy się stanąć u wrót*. Raz pojawiła się forma: *którzy*.

Sporo problemów cudzoziemcom sprawiły liczebniki. Błędy polegały w głównej mierze na:

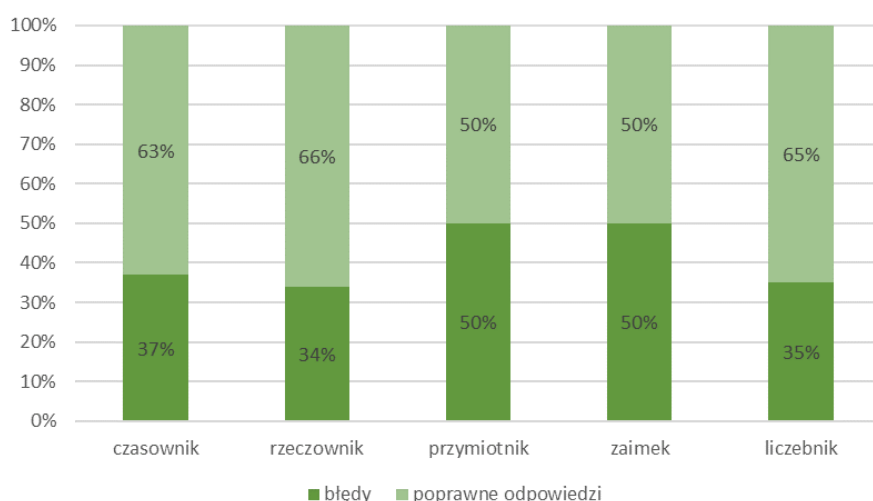
- a) użyciu nieistniejących form:
 - w odmianie rzeczownika nieokreślonego *kilkanaście*: w *kilkanastu* klasztorach. Forma *kilkanastu* pojawiła się w testach trzy razy. Według autorki są dwie przyczyny powstawania błędu tego typu: pierwsza – badani nie uwzględnili

alternacji, która pojawia się przy odmianie liczebnika; druga – wpływ języka ukraińskiego. Ukraińskim odpowiednikiem polskiego liczebnika w Ms. *kilkunastu* (M. *kilkanaście*) jest wyraz *кільканадцяти* (M. *кільканадцять*) [kilkanadcaty], gdzie temat zostaje taki sam, a zmienia się tylko końcówka;

- w odmianie trzycyfrowych liczebników głównych: *uczestniczyło ponad pięćset uczniów*. Pierwszą przyczyną może być to, że osoba badana nie uwzględniła tego, że wyraz *uczniów* jest rzeczownikiem męskoosobowym. Drugą przyczyną jest interferencja języka ukraińskiego, gdzie odpowiednikiem polskiej formy *pięćset uczniów* jest forma *п'ямсот учнів* [piatsot uczniw]. Prawdopodobnie forma *п'ямсот* [piatsot] jest przyczyną powstawania nieistniejącego wyrazu *pięćset*. Należy także uwzględnić, że w języku ukraińskim nie ma podziału na rodzaj męskoosobowy oraz niemęskoosobowy;
- b) odmianie liczebników zbiorowych: *Do finału zakwalifikowano czterdzieści młodych ludzi – dziewcząt i chłopców*. Przyczyną popełniania tego typu błędu jest brak odpowiednich kompetencji językowych u badanych osób;
- c) użyciu niewłaściwego przypadku w odmianie liczebników głównych: *wyróżnienie przyznano dwie (C.) rodzinom*. Przyczyna – brak odpowiednich kompetencji językowych.

Na podstawie przeanalizowanych i opisanych błędów fleksyjnych stworzono wykres, który przedstawia liczbę popełnionych błędów przez badanych z grupy U w obrębie wyżej omówionych częściach mowy⁹. Z obliczeń wynika, że najmniej błędów pojawia się w odmianie rzeczowników – 34%. Prawie taką samą liczbę błędów popełniano w deklinacji liczebnika – 35% i czasownika – 37%. Z kolei przy odmianie przymiotnika i zaimka cudzoziemcy ukraińskiego pochodzenia potrafili odpowiedzieć poprawnie na połowę zadań, czyli dobrze wykonali 50%. Żadnej poprawnej odpowiedzi nie udzielono w odmianie następujących wyrazów: *benedyktyn* (rzecz. l. m. r. męs. w M. – *benedyktyni*), *brat* (rzecz. l. m. r. męs. w D. – *braćmi*), *czterdzieści* (licz. zbiorowy w D. – *czterdzieścioro*), *ktokolwiek* (zaimek rzeczowy w C. – *komukolwiek*). Są także wyrazy, w których nie pojawił się żaden błąd w odmianie. Do takich form należą: liczebnik nieokreślony *wielu*; rzeczowniki *doktorzy*, *wykładowcy*, *lektorzy*, *uczniów*, *potomków*, *torebek*, *nauczycielką* oraz przymiotnik *młodych* (por. wykres 11).

⁹ Procent błędów obliczano z liczby wszystkich możliwych poprawnych odpowiedzi w poszczególnych częściach mowy.

Wykres 11. Błędy fleksyjne w grupie U

Podsumowując omówione błędy fleksyjne popełnione przez osoby ukraińskiego pochodzenia, można wyróżnić następujące przyczyny pojawienia się tych błędów: brak odpowiednich kompetencji językowych, silna interferencja języka ukraińskiego, np. bardzo mocno to widać w utworzonych formach *rektory*, *studenty* – *пекмору* [rektory], *стыдешту* [studenty]. Również na powstanie błędnych form fleksyjnych ma wpływ język rosyjski i surżyk, który jest bardzo rozpowszechniony w rejonach centralnych Ukrainy.

4.1.2. Błędy popełniane przez Polaków wychowanych na Ukrainie

Przeanalizowawszy oraz sprawdziwszy testy grupy P, zauważono, że w odpowiedziach osób polskiego pochodzenia również pojawiają się błędy, ale jest ich znacznie mniej. Większa część błędów, która tam występuje, jest bardzo podobna do błędów grupy U. Jednak są też błędy charakterystyczne tylko dla badanych grupy P.

W odmianie rzeczowników wystąpiły następujące formy niepoprawne:

a) wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej:

- w mianowniku liczby mnogiej rodzaju męskiego: *w jakich żyją benedyktynie; dziekanie wszystkich wydziałów*. W obu przypadkach (*dziekanie*, *benedyktynie*) zamiast l. m. M. zostały użyte formy l. p. Ms. Wynika to z braku odpowiednich kompetencji językowych;
- w miejscowniku liczby mnogiej rodzaju niemęskoosobowego: *komukolwiek zamarzy się stanąć u wrotach*. Błąd tego typu mógł wystąpić albo ze względu na brak odpowiednich kompetencji językowych, albo pod wpływem surżyka.

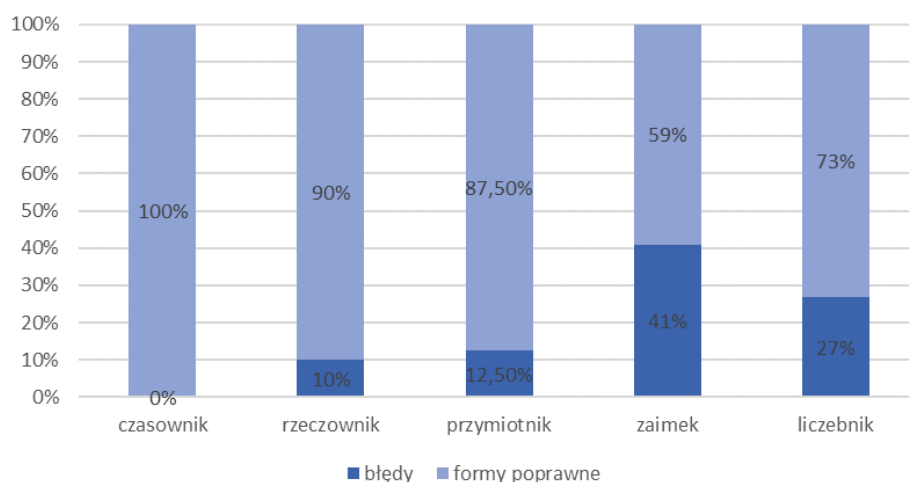
Mieszkańcy niektórych rejonów Ukrainy użyliby formy *стать у воротax* [stać u worotach] – gdzie obie formy są surżykiem;

- b) użycie nieistniejących form w mianowniku liczby mnogiej rodzaju męskiego: *w jakich żyją benedyktyni, franciszكاني*. Prawdopodobnie błędna forma *franciszكاني* pojawiła się dlatego, że osoba badana nie wiedziała, jak odmienić ten rzeczownik, i wzorowała się na odmianie użytego obok wyrazu *benedyktyni*;

W odmianie przymiotników pojawił się błąd w zdaniu: *przybywają w nim ludzie ubodzy i gluche*. Przyczyną popełnienia tego błędu jest brak odpowiednich kompetencji językowych.

Jedna osoba, odmieniając liczebnik *dwa*, użyła poprawnej formy, której nie było w możliwych wariantach wyboru: *przyznano tylko (dwu, dwiema, dwie) rodzinom*. Osoba badana skreśliła formę *dwu* i dodała liczebnik *dwóm*. W tym przypadku nie popełniono błędu, ale jednak świadczy to o niewystarczających kompetencjach językowych, ponieważ badany nie wiedział, że w C. istnieje również forma *dwu*.

Przeanalizowawszy wszystkie błędy fleksyjne, które popełniły osoby polskiego pochodzenia, stworzono wykres ukazujący udział procentowy niepoprawnych odpowiedzi (por. wykres 12).

Wykres 12. Błędy fleksyjne w grupie P

Z danych zawartych w wykresie 12 wynika, że nie popełniono żadnego błędu w odmianie czasownika. Najmniej błędów pojawiło się w deklinacji rzeczowników – 10% oraz przymiotników – 12,5%. Z kolei w odmianie liczebników popełniono 27% błędów i najwięcej niepoprawnych odpowiedzi obliczono w deklinacji zaimków – 41%.

Nie udało się poprawnie odmienić żadnej osobie z grupy P dwóch wyrazów: *czterdzieści* (licz. zbiorowy w D. – *czterdzieścioro*) oraz *ktokolwiek* (zaimek rzeczowy w C. – *komukolwiek*). Formy *braćmi*, *wielu*, *doktorzy*, *rektorzy*, *studenci*, *wykładowcy*, *lektorzy*, *edycji*, *uczniów*, *siedemdziesiąt*, *szkół*, *młodych*, *ludzi*, *potomkom*, *rodzinom*, *torebek*, *godzin*, *tysiącem*, *nauczycielką*, *centrum*, *nauczyli się*, *kwiaty*, *zabytkową kamienicę*, *ogłosili*, *rodzice* nie sprawiły żadnych kłopotów w zakresie fleksji. Do głównych przyczyn pojawienia błędów w deklinacji należą interferencja języka ukraińskiego oraz brak odpowiednich kompetencji językowych.

2.1.3. Zestawienie błędów fleksyjnych obu grup

Oprócz opisanych w poprzednich dwóch częściach fleksyjnych błędów formy, które są właściwe tylko dla grupy U i tylko dla grupy P, pojawiły się również jednakowe błędy, typowe zarówno dla cudzoziemców z Ukrainy, jak i dla osób polskiego pochodzenia. Tego typu błędy wystąpiły w odmianie następujących części mowy: rzeczownika, przymiotnika, zaimka i liczebnika.

Do błędnych form, które wystąpiły w deklinacji rzeczownika w obu grupach, należą:

- a) błędne alternacje tematyczne: *komukolwiek zamarzy się stanąć u wrot*. Błędna forma *wrot* jest skutkiem interferencji języka ukraińskiego, w głównej mierze powstała pod wpływem surżyka, gdzie stosowano formę *ворот* [worot]. W obu grupach forma *wrot* pojawiła się tylko raz;
- b) wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej dopełniacza liczby mnogiej rodzaju żeńskiego: *W kilkunastu klasztorach w Polsce można odciąć się od zgiełku świata, spędzając parę dni w jednej z celi*;
- c) użycie niesiniejącej końcówki fleksyjnej w mianowniku liczby mnogiej rodzaju męskiego: *na scenie są już wszyscy dziekany*. Forma *dziekany* powstała pod wpływem języka ukraińskiego, gdzie używano wyrazu *декани* [dekany]. Ta błędna forma wystąpiła jeden raz w obu grupach.

Z kolei w odmianie zaimka pojawiły się błędy następujących typów:

- a) brak odmiany wyrazu *ktokolwiek* w zdaniu: *jednak każdy, komukolwiek zamarzy się stanąć u wrót*. Dwie osoby z grupy U oraz trzy osoby z grupy P zostawiły początkową formę *ktokolwiek*;

- b) zamiana zaimka: *jednak każdy, komukolwiek zamarzy się stanąć u wrót*. W obu grupach raz się pojawiła zupełnie inna forma *komu*.

Błędne formy w odmianie zaimka dotyczą zaimka rzeczowego *ktokolwiek*. Żadna osoba z obu grup nie potrafiła poprawnie odmienić ten wyraz. Prawdopodobnie błąd pojawił się w wyniku nieodpowiednich kompetencji językowych.

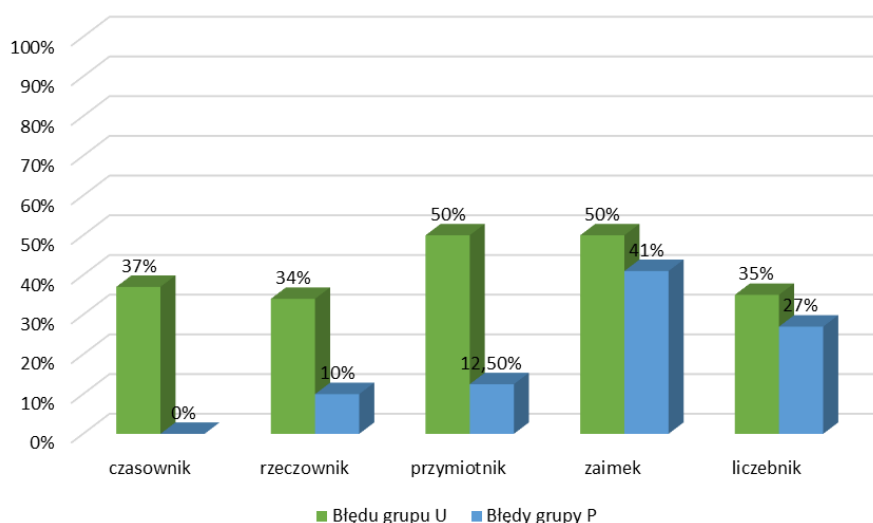
W odmianie przymiotników pojawił się tylko jeden wspólny błąd – użycie niewłaściwej formy w zdaniu *przebywają w nim ludzie ubogi i głusi*. Taki błąd powstał w wyniku interferencji języka ukraińskiego. Miękką końcówką z języka ukraińskiego w wyrazie *убоги* [ubogi] została przeniesiona na polski odpowiednik. W obu grupach błąd tego rodzaju pojawił się tylko raz.

Spora ilość błędnych form wystąpiła w odmianie liczebników. Wśród nich pojawiły się następujące typy błędów:

- a) nieuwzględnienie rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego: *uczestniczyło ponad pięćset uczniów; wojsku oddali aż pięć potomków*. Forma *pięć* M. z rzeczownikiem męskoosobowym została użyta dwa razy przez badanych obu grup, natomiast liczebnik *pięciuset* w grupie U wystąpił dwa razy, w grupie P – raz. Z rzeczownikami męskoosobowymi we wszystkich przypadkach (oprócz narzędnika) należy stosować formy *pięciuset* oraz *pięciu*;
- b) błędy w odmianie liczebników zbiorowych: *Do finału zakwalifikowano czterdziestu młodych ludzi – dziewcząt i chłopców*. W grupie U forma *czterdziestu* pojawiła się dwa razy, w grupie P wszyscy zastosowali tę formę, nie wziawszy do uwagi to, że w odniesieniu do osób różnej płci stosuje się liczebnik zbiorowy. Przyczyną popełniania tego typu błędu jest brak odpowiednich kompetencji językowych;
- c) wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej w odmianie liczebników głównych: *ruszałam z wizytą do syna z tysiąca (N.) torebek*. Przyczyna – brak odpowiednich kompetencji językowych. Forma wystąpiła jeden raz w obu grupach.

W celu porównania liczby błędów fleksyjnych obu grup stworzono wykres. Osoby polskiego pochodzenia nie popełniły żadnego błędu w odmianie czasownika. Z kolei osoby ukraińskiego pochodzenia popełnili najmniej błędów w odmianie rzeczownika – 34%. Badani grupy P miały najwięcej kłopotów z odmianą zaimków – 41%, natomiast badani grupy U – z odmianą zaimków i przymiotników – 50%. Średnia ilość błędnych form fleksyjnych u osób z Ukrainy wynosi 41,2%, natomiast u badanych polskiego pochodzenia – 18%. Z badań wynika, że osoby polskiego pochodzenia

wychowani na Ukrainie popełniają dwa razy mniej błędów fleksyjnych niż cudzoziemcy, którzy przyjechali z Ukrainy do Polski (por. wykres 13).

Wykres 13. Porównanie błędów fleksyjnych obu grup

Badani grupy U mają problem z odmianą rzeczowników męskoosobowych, często przenoszą na formy polskie końcówki z języka ukraińskiego. W odmianie przymiotników, liczebników i zaimków nie uwzględniają rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego. Również pojawiają się u nich formy użyte w złym przypadku, zwłaszcza w deklinacji rzeczowników oraz przymiotników. Osoby ukraińskiego pochodzenia często tworzą błędne formy nieistniejące. Do głównych przyczyn użycia błędnych form fleksyjnych należą interferencja języka ukraińskiego, wpływ języka rosyjskiego oraz brak odpowiednich kompetencji językowych.

Osoby polskiego pochodzenia popełniają znacznie mniej błędów. Najczęściej to użycie niewłaściwej końcówki fleksyjnej w odmianie rzeczowników, rzadziej nieuwzględnianie rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego w deklinacji przymiotnika i zaimka. Trzy razy się pojawiły formy nieistniejące. Interferencja języka ukraińskiego, brak odpowiednich kompetencji językowych – podstawowe przyczyny popełnienia błędów fleksyjnych przez badanych grupy P.

4.2. Słowotwórstwo

Słowotwórstwo jest jednym z najtrudniejszych zagadnień językowych dla cudzoziemców. Osoba, która nigdy nie słyszała, jak brzmi ten czy inny wyraz w danym

języku, nie potrafi utworzyć poprawnej formy, ponieważ w każdym języku jest ona inna. Polak powie, że we Włoszech mieszkają *Włosi*, a na Węgrach – *Węgrzy*. Z kolei Ukraińiec mówi, że we Włoszech mieszkają *Італійці* [Italijci], a na Węgrach – *Угорці* [Ugorci]. W tym przypadku pojawiają się formy brzmiące zupełnie inaczej.

W tej części rozdziału omówiono oraz porównano błędy słowotwórcze, które się pojawiły w wypełnionych przez osoby ukraińskiego i polskiego pochodzenia testach gramatycznych. Są to zadania 1, 2, 4, 8, 9 oraz druga połowa zadania 5.

4.2.1. Błędy popełniane przez cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego

Cudzoziemcy ukraińskiego pochodzenia często mają kłopoty z tworzeniem rzeczowników. Gdy nie znają polskiego odpowiednika, próbują poprzez odwoływanie się do form języka ukraińskiego albo czasem rosyjskiego stworzyć taki odpowiednik. W wypełnionych testach błędne formy w słowotwórstwie rzeczowników najczęściej dotyczyły tworzenia nazw narodowości w M. Im.:

- a) *Holendrzy* – *Holendercy*; *Gruzini* – *Gruzyny*, *Gruziny*; *Rosjanie* – *Rosjani*, *Rosjany*; *Białorusini* – *Białorusi*. Te wszystkie błędne formy powstały pod wpływem języka ukraińskiego oraz rosyjskiego. Badani ukraińskiego pochodzenia próbowali przenieść formy z języka ukraińskiego na język polski. Porównując utworzone błędne formy w polszczyźnie oraz nazwy narodowości w języku ukraińskim i rosyjskim, można zauważyć silny wpływ języków wschodnich: *Holendercy* – po rosyjsku *Голландцы/Нидерландцы* [Golandcy/Niderlandcy] (w języku rosyjskim stosuje się dwóch wariantów dla określenia mieszkańców Holandii); *Gruzyny*, *Gruziny* – po ukraińsku *Грузини* [Gruzyny], po rosyjsku *Грузины* [Gruziny]; *Rosjany*, *Rosjani* – po ukraińsku *Росіяни* [Rosijany]; *Białorusi* (forma pojawiła się 4 razy) – po ukraińsku *Білоруси* [Bilorusy]. Podkreślone końcówki udowadniają, że wymienione błędne formy powstały w wyniku interferencji języka ukraińskiego oraz rosyjskiego;
- b) *Belgowie* – *Belgejczyki*; *Nigeryjczycy* – *Nigeryjcy*; *Hindusi* – *Hindusie*, *Hindi*; *Litwini* – *Litwinczyki*. W tym przypadku powstały formy z polskimi końcówkami, jednak te końcówki są niewłaściwe, ponieważ przeniesiono ich z nazw mieszkańców innych krajów. Przyczyną popełniania tego typu błędów jest brak odpowiednich kompetencji językowych. Badani wiedzą o istnieniu takich końcówek, lecz nie zawsze potrafią poprawnie je stosować. Raz użyto nazwy

języka mieszkańców Indii – *Hindi*, zamiast nazwy mieszkańców w liczbie mnogiej w mianowniku.

W teście gramatycznym pojawiło się zadanie, które dotyczyło odmiany czasowników niedokonanych w czasie przeszłym. Przeanalizowawszy odpowiedzi osób grupy U, znaleziono następujące błędy:

- użycie czasowników dokonanych: *Komputery sprzedały się najszybciej*. Taki błąd pojawił się dwa razy;
- użycie nieistniejących form: *miauczali, siedzili*;
- użycie czasowników męskoosobowych zamiast niemęskoosobowych: *Koty miauczali głośno; Psy wściekle się ujadali; W sklepie stali meble*. W wymienionych zdaniach błąd tego typu pojawił się tylko raz. Problem z podziałem czasowników na męskoosobowe i niemęskoosobowe jest skutkiem interferencji języka ukraińskiego. Jak już wcześniej wspomniano, w języku ukraińskim końcówki dla wszystkich czasowników w liczbie mnogiej są jednakowe.

Sporo błędów wystąpiło w słowotwórstwie przymiotników. Błędne formy przymiotnika pojawiły się w:

a) tworzeniu przymiotników od wyrażen przyimkowych:

- nieistniejące formy: *bezkresnych (bez + kres) – bezkresych; bezwietrznej (bez + wiatr) – bezwiatrowej, bezwietrznej; przydomowych (przy + dom) – przydomnych; przeciwsłoneczne (przeciw + słońce) – przeciwko słoneczne*. Tego typu błędy pojawiły się w wyniku braku odpowiednich kompetencji językowej. Badani grupy U mają problem z alternacjami głoskowymi oraz mylą wyrazy *przeciw* i *przeciwko*;
- niewłaściwe formy: *podmiejską (pod + miasto) – miejską*;

b) stopniowaniu:

- użycie niewłaściwej formy: *najwyższą – wysoką, wyższą; lżejsze – lekkim*;
- użycie nieistniejącej formy: *lżejsze – lepsze*. W zdaniu *nasze życie staje się lepsze* wystąpiła błędna forma *lepsze*. Ten wyraz pojawił się w wyniku interferencji języka ukraińskiego – *лежше* [lehsze], gdzie rodzimi użytkownicy, którzy posługują się surżykiem, często zamiast dźwięku [h] stosują [k].

Badani ukraińskiego pochodzenia popełnili mniej błędów słowotwórczych przysłówka. W testach wystąpiły tylko dwie niepoprawne formy w zdaniach: *coraz*

mniejsze Polaków; zjawiają się na nasze wezwanie szybciej. W pierwszym przypadku zamiast przysłówka został użyty przymiotnik. Jest to powodowane interferencją języka ukraińskiego, gdzie rodzimi użytkownicy stosują podobną formę *менше* [mensze]. W drugim przypadku użyto stopienia wyższego zamiast najwyższego.

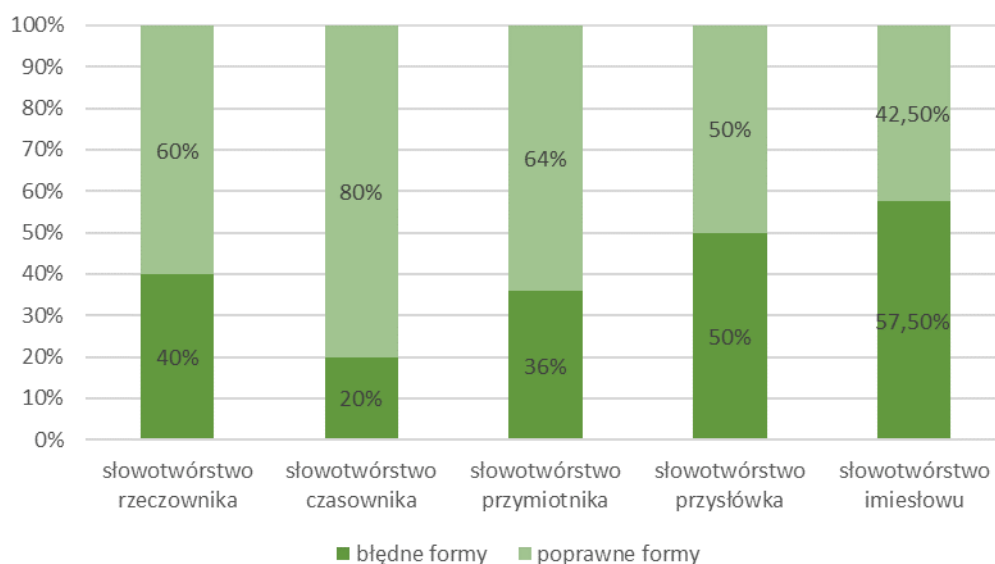
Najwięcej kłopotów badani grupy U mieli ze słowotwórstwem imiesłowu. Pojawiły się tam różne typy błędnych form w tworzeniu:

- a) imiesłowu przysłówkowego współczesnego:
 - niepoprawna forma: *żyjąc* – *żyjące*;
 - nieistniejąca forma: *oddając się* – *oddawające się*, *oddawając*, *oddawającymi się*. We wszystkich utworzonych błędnych formach pojawiła się częśćka *-wając*;
- b) imiesłowu przysłówkowego uprzedniego: *zważywszy* – *zważając*. Forma *zważając* wystąpiła w teście cztery razy;
- c) imiesłowu przymiotnikowego biernego:
 - niepoprawna forma: *podejmowanych* – *podejmowaniem*; *zatrzymanych* – *zatrzymana*; *wpisany* – *wpisywać*; *poniesionej* – *poniesione*, *nieść*. Badani zamiast przymiotnika biernego tworzyli formy rzeczownika, czasownika i przymiotnika;
 - nieistniejąca forma: *wytyczoną* – *wytyczącą*, *wytyczonów*;
- d) imiesłowu przymiotnikowego czynnego: *wymagający* – *wymagając*.

Dużo błędnych form powstało w słowotwórstwie imiesłowu przymiotnikowego biernego. Osoby ukraińskiego pochodzenia często używały niewłaściwych form: imiesłowu współczesnego zamiast imiesłowu przymiotnikowego czynnego i przysłówkowego uprzedniego, przymiotniki zamiast imiesłowu przysłówkowego uprzedniego i przymiotnikowego biernego. Główną przyczyną występowania tego typu błędów jest brak odpowiednich kompetencji językowych.

Przeanalizowawszy błędne formy słowotwórcze, autorka pracy stworzyła wykres, który przedstawia procentowe ilości poprawnych oraz niepoprawnych odpowiedzi. Najwięcej trudności respondenci grupy U mieli ze słowotwórstwem przysłówka (50% błędnych form) oraz imiesłowu (57,5% błędnych form). Mniej błędów pojawiło się przy słowotwórstwie przymiotników oraz rzeczowników. Słowotwórstwo czasownika było najłatwiejsze – 20% błędnych form. Problematycznym okazał się rzeczownik własny *Białorusini*, żadna osoba nie potrafiła utworzyć poprawnej nazwy własnej mieszkańca Białorusi w liczbie mnogiej. Również kłopotów cudzoziemcom

sprawił imiesłów przysłówkowy uprzedni *zważywszy* – żadna osoba nie utworzyła poprawnej formy. Także pojawiły się wyrazy, z którymi osoby ukraińskiego pochodzenia łatwo sobie poradziły. Są to następujące formy słowotwórcze: *Niemcy, Polacy, odludziu, poddaszach, wisiały, leżały, chodziły, spadały, były* (por. wykres 14).

Wykres 14. Błędy słowotwórcze w grupie U

Z analizy błędów słowotwórczych, które popełniły osoby ukraińskiego pochodzenia, wynika, że interferencja języka ukraińskiego oraz nieodpowiednie kompetencje językowe to główne przyczyny występowania błędnych form słowotwórczych. W niektórych przypadkach pojawia się także wpływ języka rosyjskiego.

4.2.2. Błędy popełniane przez Polaków wychowanych na Ukrainie

Większość badanych polskiego pochodzenia przeprowadziła się do Polski z Ukrainy zachodniej, dlatego w ich pracach rzadko pojawiały się formy nowe, nieistniejące. Najczęściej stosowali formy niewłaściwe.

Wśród błędnych form, które dotyczyły słowotwórstwa rzeczowników, a dokładnie nazw narodowości w M. lm., pojawiły się następujące:

- a) *Holenderczycy* – użycie niewłaściwej końcówki polskiej;
- b) *Belgijcy* – rzeczownik powstał w wyniku interferencji języka ukraińskiego. Po ukraińsku na mieszkańców Belgii mówiono *Бельгійці* [Belgijci]. Osoba badana próbowała przenieść końcówkę z języka ukraińskiego na polski odpowiednik;

- c) *Białorusinie, Litwinie, Gruzynie* – użycie niewłaściwej formy. W tym przypadku badani grupy P utworzyli formy w mianowniku liczby pojedynczej. Przyczyną pojawienia tego typu błędów jest brak odpowiednich kompetencji językowych.

Bardzo mało błędnych form pojawiło się przy słowotwórstwie przymiotników.

Można je podzielić na dwie kategorii:

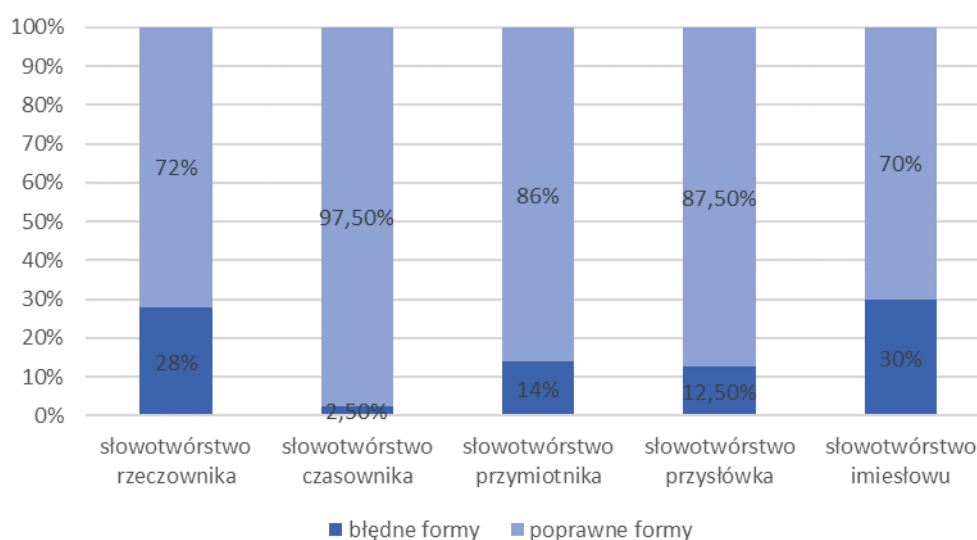
- tworzenie przymiotników od wyrażen przyimkowych: *bezkresnych (bez + kres) – bezkresów*. W tym przypadku zamiast przymiotnika powstał rzeczownik;
- stopniowanie: *odważniejsi – odważni, bardziej odważne*. Badani użyli niewłaściwych form.

Kilka błędów osoby polskiego pochodzenia popełniły w słowotwórstwie imiesłowu. Błędne formy pojawiły się w tworzeniu:

- imiesłowu przysłówkowego współczesnego: *oddając się – oddają się*;
- imiesłowu przymiotnikowego biernego: *zatrzymanych – zatrzymane, wpisany – wpisywać się*.

Błędy polegają na tym, że zamiast imiesłowu użyto czasownika albo niewłaściwej formy imiesłowu.

Na podstawie przeanalizowanych słowotwórczych błędów formy stworzono wykres przedstawiający ilość poprawnych i niepoprawnych odpowiedzi w testach, które udzieliły osoby polskiego pochodzenia (por. wykres 15).

Wykres 15. Błędy słowotwórcze w grupie P

Z badań wynika, że najmniej błędów osoby polskiego pochodzenia popełniły w słowotwórstwie czasowników (2,5%), a najwięcej w tworzeniu rzeczowników (28%) oraz imiesłowu (30%). Błędy w głównej mierze polegały na użyciu niewłaściwej formy. Rzadko przyczyną popełniania błędu była interferencja języka ukraińskiego. Podstawowym źródłem błędów słowotwórczych, które pojawiły się w badanych grupy P, jest brak odpowiednich kompetencji językowych.

4.2.3. Zestawienie błędów słowotwórczych obu grup

Przeanalizowawszy wszystkie błędy słowotwórcze, które popełniły osoby ukraińskiego i polskiego pochodzenia, zauważono, że niektóre formy powtarzają się w obu grupach.

Tworząc rzeczowniki badani grupy U i P popełnili błędny w zakresie:

- a) słowotwórstwa nazw mieszkańców w M. Im.: *Holendrzy* – *Holenderzy*; *Kazachowie* – *Kazasi*, *Kazachy*, *Kazachi*; *Nigeryjczycy* – *Nigerejczyki*, *Nigeryjczyki*; *Litwini* – *Litwiny*. Błędne formy *Kazachy*, *Kazachi*, *Litwiny* powstały w wyniku interferencji języka ukraińskiego. Ukraińskie odpowiedniki niepoprawnych form brzmią w następujący sposób: *Казаху* [*Kazachy*], *Литвини* [*Lytwiny*]. Podkreślone końcówki świadczą o tym, że utworzone formy nawiązują do słowotwórstwa języka ukraińskiego. Przyczyną użycia formy *Holenderzy* jest nieuwzględnienie alternacji głoskowej. U osób polskiego pochodzenia ta błędna forma wystąpiła dwa razy, z kolei u osób ukraińskiego pochodzenia – trzy razy;
- b) słowotwórstwa rzeczowników od wyrażen przyimkowych: *przedwiosnia* (*przed* + *wiosna*) – *przedwiosny*; *podkoszulki* (*pod* + *koszula*) – *podkoszule*. U osób polskiego pochodzenia tego typu błąd pojawił się tylko raz, natomiast u osób grupy P wystąpił dwa-trzy razy. O ile w języku ukraińskim nie ma żadnych odpowiedników wyżej wymienionych rzeczowników, to badani próbowali stworzyć własne formy. Główną przyczyną pojawienia takich błędów jest brak odpowiednich kompetencji językowych.

Tworząc czasowniki niedokonane w czasie przeszłym, badani obu grup popełnili jeden jednakowy błąd. W każdej grupie wystąpiła błędna forma w zdaniu: *W sklepie stojaly meble*. Błąd pojawił się wyniku interferencji języka ukraińskiego, gdzie rodzimi użytkownicy używają czasownika *стояли* [*stojaly*]. Forma z języka ukraińskiego została przeniesiona przez osoby badane i zapisana polskimi literami.

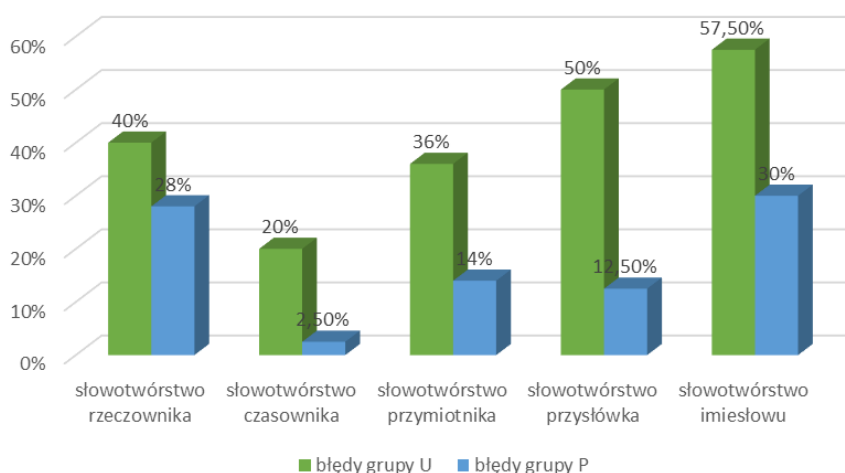
Jeden błąd wystąpił w słowotwórstwie przymiotników od wyrażen przyimkowych w zdaniu: *potem wychodzą na tarasy, gdzie w beztroskowym nastroju odpoczywają*. Przyczyną popełnienia tego błędu jest brak odpowiednich kompetencji językowych.

Słowotwórstwo imiesłowu było najtrudniejszym zagadnieniem dla obu grup. Błędy formy pojawiły się w tworzeniu:

- a) imiesłowu przysłówkowego współczesnego: *żyjąc – żyją*;
- b) imiesłowu przymiotnikowego biernego: *poniesionej – poniesienia; wytyczoną – wytyczną*;
- c) imiesłowu przymiotnikowego czynnego: *wymagający – wymagające*.

Błędy w tworzeniu imiesłowu polegają w głównej mierze na użyciu czasownika, rzeczownika albo stosowaniu niewłaściwego przypadku.

W celu porównania błędów słowotwórczych obu grup stworzono wykres, który przedstawia ilość niepoprawnych odpowiedzi. Osoby ukraińskiego i polskiego pochodzenia popełniły najmniej błędów w słowotwórstwie czasowników, a najwięcej – w słowotwórstwie imiesłowów. Średnia ilość błędnych form słowotwórczych u osób z Ukrainy wynosi 38,7%, natomiast u badanych polskiego pochodzenia – 17,4%. Badani z grupy P popełnili dwa razy mniej błędów słowotwórczych niż osoby z grupy U (por. wykres 16).

Wykres 16. Porównanie błędów słowotwórczych obu grup

Badani grupy U próbowali tworzyć wyrazy podobne do wyrazów w języku ukraińskim, np. *Rosjany, Rosjani – Росіяни* [Rosijany]; *Białorusi – Білоруси* [Bilorusy], *legsze – легше* [lehsze]. Błędy, które popełnili, w głównej mierze polegają na tworzeniu

nieistniejących wyrazów. Podstawową przyczyną błędów słowotwórczych, które pojawiły się w testach wypełnionych przez osoby ukraińskiego pochodzenia, jest interferencja języka ukraińskiego.

Z kolei u osób polskiego pochodzenia nie zauważono częstego odwoływania się do form ukraińskich. Błędy słowotwórcze badanych grupy P polegają głównie na użyciu niewłaściwych form, czyli są skutkiem nieodpowiednich kompetencji językowych.

4.3. Błędna forma przyimka

Przyimek okazał się najłatwiejszą częścią testu dla obu grup, ponieważ zadania dotyczące użycia przyimka zostały wykonane najlepiej. Były to zadania 7, 10 i 12.

4.3.1. Błędy popełniane przez cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego

Błędy dotyczące użycia przyimka, które pojawiły się w badanych z grupy U, polegały na stosowaniu niewłaściwych przyimków. Niewłaściwy przyimek został użyty w następujących zdaniach: *Pisarz oprócz pisaniu słuchał zawsze muzyki; Kraszewski napisał ponad sześćset bardzo grubych powieści nawiązujących w historii Polski, od czasów najwcześniejszych do panowanie Sasów; Pisarz do tego, prowadził jeszcze niezwykle bogatą korespondencję prywatną; Stało się tak dlatego, że najtańsza oferta dotycząca całości przewyższała kwotę planowaną przez miasto ponad 123 mln zł.*

Tego typu błędy prawdopodobnie pojawiły się w wyniku złego zrozumienia kontekstu oraz braku odpowiednich kompetencji językowych.

4.3.2. Błędy popełniane przez Polaków wychowanych na Ukrainie

W testach wypełnionych przez osoby polskiego pochodzenia pojawiło się dwa błędy dotyczące użycia przyimka, których nie było w odpowiedziach badanych grupy U. W jednym zdaniu przyimek został pominięty: *Stało się tak dlatego, że najtańsza oferta dotycząca całości przewyższała kwotę planowaną przez miasto --- 123 mln zł.* W drugim osoba badana wpisała niewłaściwy przyimek: *Ta odmiana przyspiesza też gojenie ran, a wbrew zawartości rutyny dodatkowo spowalnia miazdżycę i łagodzi chorobę wieńcową.*

4.3.3. Zestawienie błędów formy przyimka obu grup

Wśród wszystkich odpowiedzi obu grup dotyczących użycia przyimka, pojawił się tylko jeden jednakowy błąd w zdaniu: *Kraszewski napisał ponad sześćset bardzo grubych powieść nawiązujących o historii Polski, od czasów najwcześniejszych po panowanie Sasów*. To świadczy o tym, że przyimek nie jest trudnym zagadnieniem dla obu grup.

Z obliczeń wynika, że grupa U miała 7% niepoprawnych odpowiedzi dotyczących użycia przyimka, a grupa P – 2,5 %.

Jak wynika z analizy materiału badawczego, można stwierdzić, że więcej błędów formy pojawiło się u osób ukraińskiego pochodzenia.

Przeprowadzono jakościową i ilościową analizę błędów formy. Wynika z niej, że badani ukraińskiego pochodzenia mają trudności w odmianie przymiotników i zaimków, ponieważ poprawnie rozwiązali tylko połowę testów dotyczących odmiany tych dwóch części mowy. Z kolei u osób polskiego pochodzenia najwięcej błędnych form pojawiło się w odmianie zaimka (41%) i liczebnika (27%). Najmniej kłopotów Ukraińcy mieli z odmianą rzeczownika, a Polacy poprawnie rozwiązali wszystkie zadania związane z odmianą czasownika, co stanowi 100% poprawnych odpowiedzi. Najwięcej błędów fleksyjnych popełniły następujące osoby badane P1 – zdobyła 10,5 punktów z 18 możliwych oraz U1 – 8 punktów. Średnia liczba punktów z fleksji, którą otrzymali badani grupy P, stanowi 14. Z kolei osoby grupy U mają 10.

Po przeanalizowaniu błędów słowotwórczych zauważano, że cudzoziemcom z Ukrainy sprawia kłopot tworzenie imiesłowu (57,5% błędnych odpowiedzi) oraz przysłówka (50% niepoprawnych odpowiedzi). Łatwe dla nich okazało się słowotwórstwo czasownika (80% poprawnych odpowiedzi). Z kolei badani polskiego pochodzenia mają problemy ze słowotwórstwem imiesłowu (30% błędnych form) oraz rzeczownika (28% błędnych form). Najmniej kłopotów sprawiło słowotwórstwo czasownika (2,5% niepoprawnych odpowiedzi). Maksymalna ilość punktów za wszystkie zadania związane ze słowotwórstwem stanowiła 27. Średnia liczba zdobytych punktów w grupie badanych ukraińskiego pochodzenia stanowi 16, u Polaków wychowanych na Ukrainie – 22 punkty. Najwięcej błędów fleksyjnych popełnili badani P3 – 17,5 punktów oraz U1 i U2 – 14,5 punktów.

Błędy dotyczące użycia przyimka polegały na stosowaniu niewłaściwego przyimka. Za zadania dotyczące użycia przyimka można było otrzymać maksymalnie 15 punktów. Najmniej punktów zdobyli badani P1, P2, P3 – 14,5 oraz U1, U2 – 13,5. Przyimek okazał się najłatwiejszą częścią mowy dla obu grup.

Z obliczeń wynika, że średnia liczba punktów, którą zdobyli badani ukraińskiego pochodzenia wynosi 40, z kolei badani polskiego pochodzenia mają 50 punktów. Pierwsza grupa rozwiązała poprawnie 67% wszystkich zadań, a grupa druga – 83%. Cudzoziemcy z Ukrainy popełniają więcej błędów niż osoby polskiego pochodzenia, jednak ta różnica nie jest bardzo znacząca.

Na podstawie zebranych materiałów badawczych udało się porównać błędy formy obu grup. Najwięcej podobnych błędów fleksyjnych w obu grupach pojawiło się w odmianie rzeczownika i liczebnika, np. użycie nieistniejącej końcówki fleksyjnej rzeczownika w M. lm. r. męs., błędne alternacje tematyczne rzeczownika, nieuwzględnianie rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego oraz wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej w odmianie liczebników. Dużo jednakowych błędów w obu grupach pojawiło się w słowotwórstwie rzeczownika oraz imiesłowu, m. in. słowotwórstwo nazw mieszkańców w M. lm, użycie błędnych form tworzeniu imiesłowu przymiotnikowego biernego. W użyciu przymiotnika pojawił się tylko jeden taki sam jeden wspólny błąd.

Przeanalizowawszy wszystkie błędy formy, wyjaśniono i wskazano przyczyny powstawania tych błędów. Błędy formy u osób ukraińskiego pochodzenia pojawiają się w wyniku interferencji języka ukraińskiego oraz rosyjskiego, a także braku odpowiednich kompetencji językowych. Większość błędów, które wystąpiły w tej grupie, polegała na tym, że badani przenosili końcówki z języka ukraińskiego oraz rosyjskiego na polskie odpowiedniki, np. *rektory* – *пектору* [rektory], *Gruziny* – *Грузини* [Gruzyny]. Z kolei do głównych przyczyn występowania błędów u osób polskiego pochodzenia należą brak odpowiednich kompetencji językowych oraz w niektórych przypadkach interferencja języka ukraińskiego. W głównej mierze błędy polegały na użyciu niewłaściwych form.

Podsumowanie

Głównym celem badań niniejszej pracy było rozpoznanie, klasyfikacja oraz opis błędów formy w polszczyźnie cudzoziemców pochodzenia ukraińskiego i Polaków wychowanych na Ukrainie. Wyznaczono również następujące cele szczegółowe: analiza jakościowa i ilościowa błędów z zakresu fleksji, słowotwórstwa oraz błędnego użycia przyimka obu badanych grup; porównanie błędów formy; wskazanie przyczyn powstawania błędów formy; ustalenie trudnych miejsc polszczyzny dla osób ukraińskiego pochodzenia i Polaków wychowanych na Ukrainie.

Dla osiągnięcia głównego celu oraz celów szczegółowych została przygotowana ankieta, test akceptowalności i test gramatyczny. Udział w badaniach wzięło łącznie osiem osób, których po przeanalizowaniu ankiety badawczej podzielono na dwie grupy czteroosobowe: grupa osób polskiego pochodzenia oraz grupa badanych ukraińskiego pochodzenia.

Błędy formy zostały rozpoznane i szczegółowo opisane w czwartym rozdziale. Wszystkie błędy gramatyczne, które pojawiły się w teście akceptowalności i teście gramatycznym, szczegółowo omówiono i przeanalizowano. Na podstawie typologii stworzonej przez Annę Dąbrowską i Małgorzatę Pasiekę (2008) błędy badanych osób zostały podzielone na błędy fleksyjne, słowotwórcze oraz błędne użycie przyimka.

Najwięcej błędów fleksyjnych popełniły obie grupy w zakresie odmiany zaimka. Osoby ukraińskiego pochodzenia miały najmniej błędów w obrębie odmiany rzeczownika, z kolei badani polskiego pochodzenia nie popełnili żadnego błędu w odmianie czasownika. Błędy słowotwórcze badanych najczęściej dotyczyły tworzenia imiesłowu. Z kolei słowotwórstwo czasownika sprawiło najmniej kłopotów. Najmniej błędów pojawiło się w użyciu przyimka.

Główne przyczyny popełniania błędów przez cudzoziemców ukraińskiego pochodzenia to: interferencja języka ukraińskiego, wpływ języka rosyjskiego oraz brak odpowiednich kompetencji językowych. Błędy formy u osób polskiego pochodzenia mają również charakter interferencyjny (wpływ języka ukraińskiego) oraz wynikają z niedostatecznej znajomości polszczyzny. Błędy formy u osób z Ukrainy przejawiały się w głównej mierze tworzeniem nieistniejących form, a u osób polskiego pochodzenia – użyciem niewłaściwych form.

W niniejszej pracy wskazano trudne miejsca polszczyzny dla osób ukraińskiego pochodzenia i Polaków wychowanych na Ukrainie. Najwięcej błędów w obu grupach pojawiło się w zakresie słowotwórstwa. Trochę mniej z fleksji. Prawie nie było błędów w użyciu przyimka.

Większość typów błędów, które wyróżniły w swojej typologii Anna Dąbrowska i Małgorzata Pasięka, pojawiły się w testach rozwiązanych przez osoby ukraińskiego i polskiego pochodzenia. Do fleksji należą następujące: brak odmiany, nieuwzględnienie supletywizmu, wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej, formy nieistniejące. Wśród błędów słowotwórczych znalazły się błędne formy w tworzeniu nazw narodowości, w stopniowaniu przymiotników i przysłówków, w tworzeniu przymiotników i przysłówków od innych części mowy, w słowotwórstwie imiesłówów.

Zaprezentowane w pracy błędy formy stanowią zaledwie fragment pewnej całości. Z pewnością warto zbadać również inne typy błędów, jak choćby błędy użycia, błędy leksykalne i błędy stylistyczne, które mogą dostarczyć wiele cennych informacji na temat polszczyzny Ukraińców i Polaków wychowanych na Ukrainie. Coraz więcej osób z polskim lub innym pochodzeniem przyjeżdża do Polski na stałe i pragnie nauczyć się języka polskiego, by czuć się komfortowo w tym kraju i móc komunikować się z Polakami. Badania nad stanem polszczyzny obu grup mogą być również cenne dla nauczycieli języka polskiego jako obcego, gdyż ukazują miejsca problematyczne wymagające od nich szczególnej uwagi podczas lektoratów.

Bibliografia

Opracowania naukowe

- Błasiak M., 2011, *Dwujęzyczność i ponglish. Zjawisko językowo-kulturowe polskiej imigracji w Wielkiej Brytanii*, Kraków.
- Cienkowski W., 1980, *Błędy w języku ojczystym a błędy w języku obcym. Terminologia i problematyka*, „Poradnik Językowy”, z. 8, s. 442-447.
- Chomicz-Jung K., 1990, *Norma glottodydaktyczna i jej rola w procesie glottodydaktycznym*, „Przegląd Glottodydaktyczny”, XI, s. 21-38.
- Chomicz-Jung K., 1985, *Glottodydaktyczna ewaluacja błędu językowego*, w: F. Grucza (red.), *Lingwistyka, glottodydaktyka, translatoryka. Materiały z VII Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW Jadwisin 5-7 listopada 1982 r.*, Warszawa, s. 153-158.
- Dąbrowska A., 2004, *Najczęstsze błędy popełniane przez cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego*, w: A. Seretny, W. Martyniuk (red.), *Opisywanie, rozwijanie i testowanie znajomości języka polskiego jako obcego*, Kraków, s. 105-136.
- Dąbrowska A., Pasieka M., 2006, *Błąd językowy – niedostatek kompetencji, luka w sprawności czy niewłaściwa strategia*, w: A. Seretny, E. Lipińska (red.), *Sprawności przede wszystkim. Materiały z konferencji sekcji glottodydaktycznej Stowarzyszenia „Bristol” Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury Polskiej i Języka Polskiego jako Obcego*, Kraków, s. 15-35.
- Dąbrowska A., Pasieka M., 2008, *Nowa typologia błędów popełnianych przez cudzoziemców w języku polskim*, w: M. Kita, M. Czempka-Wewióra, M. Ślawska (red.), *Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej*, Katowice, s. 73-102.
- Doroszewski W., 1973, *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Warszawa.
- Dzierżawin K., 2009, *Bilingwizm polsko-ukraiński. Badania wśród ukraińskiej młodzieży uczącej się w Przemyślu*, „Kijowskie Studium Polonistyczne”, t. XV, Kijów, s. 425-436.
- Gołąb Z., Heinz A., Polański K., 1968, *Słownik terminologii językoznawczej*, Warszawa.
- Górska A., 2015, *Błędy studentów z Ukrainy – zapobieganie i eliminacja w grupach o zróżnicowanych możliwościach*, „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców”, t. 22, Łódź, s. 357-370.

- Grucza F., 1978, *Ogólne zagadnienia lapsologii*, w: *Z problematyki błędów obcojęzycznych*, s. 5-59.
- Izdebska-Długosz D., 2015, *Szwecjarzy i kanarzy – o trudnościach w zastosowaniu rodzaju męskoosobowego u studentów ukraińskojęzycznych*, w: M. Gaze, P. Góralczyk-Mowczan (red.), *„Bogactwo językowe i kulturowe Europy w oczach Polaków i cudzoziemców”*, t. 3, Łódź, s. 66-76.
- Izdebska-Długosz D., 2017, *Ukraińcy o własnych błędach w polszczyźnie – przykład statystycznej analizy danych w glottodydaktycznych badaniach eksploracyjnych*, „Przegląd Wschodniosłowiański”, t. 8, z. 2, Rzeszów, s. 237-253.
- Kaleta R., 2009, *Dyskusja nad błędem językowym w wybranych polskich pracach językoznawczych wydanych w latach 1978-2008*, w: „Lingwistyka Stosowana”, nr 1, s. 151-171.
- Krawczuk A., 2009, *Błędy leksykalne i leksykalno-stylistyczne w polszczyźnie Ukraińców*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 1(3), s. 167-183.
- Komarowska H., 1980, *Nauczanie gramatyki języka obcego a interferencja. Audiolingwalizm, kognitywizm, interferencja*, Warszawa.
- Kowalewski J., 2012, *Językowy obraz świata zamknięty w składni? Hipotezy na podstawie badań błędów popełnianych w pracach pisemnych przez uczących się języka polskiego na Ukrainie*, „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” nr 19, s. 84-91.
- Krawczuk A., 2016, *„Witam cię z urodzinami”: hybrydyzacja gatunków etykietalnych w polszczyźnie na Ukrainie*, „Polonistyka na początku XXI wieku”, t. 6., s. 330-344.
- Kvale S., 2011, *Prowadzenie wywiadów*, Warszawa.
- Lipińska E., 2003, *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*, Kraków.
- Miodunka W., 2003, *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej*, Kraków.
- Miodunka W., 2014, *Dwujęzyczność polsko obca w Polsce i poza jej granicami. Rozwój i perspektywy badań*, „LingVaria”, nr 9, Kraków, s. 199-222.
- Noras J. A., 2008, *Filozofia a błąd*, w: M. Kita, M. Czempka-Wewióra, M. Ślawska (red.), *Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej*, Katowice, s. 7-12.
- Polański K., 1999, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław.

- Porayski-Pomsta J., 1994, *Błędy językowe i ich rodzaje*, w: K. Handke i H. Dalewska-Greń „Polszczyzna a/i Polacy w schyłku XX wieku”, Warszawa, s. 55-66.
- Rusek J., 2008, *Językoznawstwo o „błędzeniu”*, w: M. Kita, M. Czempka-Wewióra, M. Ślawska (red.), *Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej*, Katowice, s. 23-28.
- Szulc A., 1982, *Błąd językowy a dydaktyka języka obcego*, „Języki Obce w Szkole”, z. 5, s. 266.
- Termińska K., 2008, *Biblijna metaforyka błędy*, w: M. Kita, M. Czempka-Wewióra, M. Ślawska (red.), *Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej*, Katowice, s. 13-22.
- Skura M., 2018, *Glottodydaktyczne a lingwistyczne spojrzenie na błąd językowy*, w: I. Dembowska-Wosik, B. Grochala (red.), *Polonistyczne językoznawstwo glottodydaktyczne*, Łódź, s. 43-54.

Źródła internetowe

- Hasło *błąd ortograficzny*, w: *Encyklopedie humanistyczne ENCENC*, <https://encenc.pl/blad-ortograficzny/> [dostęp: 22.10.2020].
- Definicja *błędu językowego* wg Z. Klemensiewicza, w: *Encyklopedie humanistyczne ENCENC*, <https://encenc.pl/blad-jezykowy/> [dostęp: 24.10.2020].
- Badania jakościowe, w: [https://mfiles.pl/pl/index.php/Badania_jakosciowe#:~: text=Badania%20jakościowe%20-%20to%20badania%2C%20które, i%20dokładniej%20zrozumieć% 20analizowane %20zjawisko](https://mfiles.pl/pl/index.php/Badania_jakosciowe#:~:text=Badania%20jakościowe%20-%20to%20badania%2C%20które,i%20dokładniej%20zrozumieć%20analizowane%20zjawisko), [dostęp: 28.02.2021].
- Polska Newsweek*, w: <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/ilu-ukraincow-jest-w-polsce-ilu-ukraincow-wyjechalo-z-polski-w-pandemii/9b0gcx6#:~:text=Według%20informacji%20firmy%20w%20styczniu,danymi%20z%20marca%202019%20roku> [dostęp: 23.05.2021].

Wykaz tabel

Tabela 1. Definicje błędu językowego w ujęciu lingwistycznym	12
Tabela 2. Definicje błędu językowego w ujęciu glottodydaktycznym	13
Tabela 3. Różne koncepcje podziału błędów językowych popełnianych przez cudzoziemców. Podział ogólny (Dąbrowska, Pasieka 2015: 28)	19
Tabela 4. Typologia błędów formy (Dąbrowska, Pasieka 2008)	23
Tabela 5. Badanie błędów Ukraińców w pracach polskich językoznawców	27
Tabela 6. Badanie błędów Ukraińców w pracach ukraińskich językoznawców	29
Tabela 7. Kluczowe sformułowania w definicjach dwujęzyczności	33

Wykaz wykresów

Wykres 1. Język pierwszy grupy P	47
Wykres 2. Język pierwszy grupy U	47
Wykres 3. Język drugi grupy P.	47
Wykres 4. Język drugi grupy U	47
Wykres 5. Początek nauki jęz. pol. grupy P	47
Wykres 6. Początek nauki jęz. pol. grupy U.	47
Wykres 7. Stopień znajomości jęz. pol. grupy P.	48
Wykres 8. Stopień znajomości jęz. pol. grupy U.	48
Wykres 9. Zakres użycie jęz. pol. grupy P.	48
Wykres 10. Zakres użycie jęz. pol. grupy U.	48
Wykres 11. Błędy fleksyjne w grupie U.	54
Wykres 12. Błędy fleksyjne w grupie P.	55
Wykres 13. Porównanie błędów fleksyjnych obu grup.	58
Wykres 14. Błędy słowotwórcze w grupie U.	62
Wykres 15. Błędy słowotwórcze w grupie P.	63
Wykres 16. Porównanie błędów słowotwórczych obu grup	65

Załączniki

Załącznik 1. Ankieta (metadane)

Załącznik 2. Test gramatyczny

Załącznik 3. Test akceptowalności

Załącznik 1

Ankieta (metadane)

Osoba

1. Płeć
2. Wiek
3. Wykształcenie:
☐ podstawowe ☐ średnie ☐ wyższe ☐ inne
4. Miejsce zamieszkania na Ukrainie:
☐ nazwa miejscowości
- ☐ województwo
5. Miejsce zamieszkania w Polsce:
☐ nazwa miejscowości
- ☐ województwo
6. Biografia zawodowa:
☐ zawód wyuczony
- ☐ zawód wykonywany obecnie
- lub (w przypadku studentów)
☐ nazwa uniwersytetu
- ☐ kierunek i rok studiów
- ☐ specjalizacja

Rodzina

1. Dziadkowie:
☐ narodowość
- ☐ obywatelstwo
2. Rodzice:
☐ narodowość
- ☐ obywatelstwo
3. Partner:
☐ narodowość
- ☐ obywatelstwo
4. Dzieci:

☐ narodowość

☐ obywatelstwo

Język

Osoba

1. Język pierwszy

2. Język drugi (dla osób dwujęzycznych)

3. Skąd znasz język polski:

☐ szkoła ☐ z domu ☐ studia ☐ lekcje prywatne ☐ inne

4. W jakim kraju zacząłeś (-ęłaś) uczyć się polskiego i w jakim wieku:

☐ Ukraina ☐ Polska wiek

5. Stopień znajomości języka polskiego:

☐ podstawowy ☐ średnio zaawansowany ☐ zaawansowany ☐ biegły

6. Z kim rozmawiasz w języku polskim

7. Znajomość innych języków obcych (wymień jakie znasz i określ stopień znajomości):

☐ język ☐ podstawowy ☐ średnio zaawansowany
☐ zaawansowany ☐ biegły

☐ język ☐ podstawowy ☐ średnio zaawansowany
☐ zaawansowany ☐ biegły

8. Skąd znasz języki obce:

☐ szkoła ☐ z domu ☐ studia ☐ lekcje prywatne ☐ inne

9. Jakich języków używasz:

☐ w pracy

☐ w domu

☐ wśród kolegów i znajomych

☐ w trakcie podróży do innych krajów

Rodzina

Jakimi językami mówią:

☐ dziadkowie

☐ rodzice

☐ partner

☐ dzieci

Załącznik 2

Test gramatyczny

Kod: _____

Liczba uzyskanych punktów:/ 60 pkt.

- 1. Uzupełnij tekst poprawnymi formami wyrazów utworzonych od słów podanych w nawiasach – zgodnie z podanym przykładem (tworzenie i odmiana rzeczowników i przymiotników od wyrażen przyimkowych).**

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

W miejscowościach **nadmorskich**⁰ (nad + morze) coraz częściej buduje się domy letniskowe, do których można dotrzeć przez lasy i **bezdroża**⁰ (bez + droga). Czasem da się do nich dojechać¹ (pod + miasto) kolejką, częściej jednak położone są na zupełnym² (od + ludzie), w otoczeniu³ (bez + kres) pól i lasów. Właściciele domów letniskowych spędzają w nich wiele czasu, szczególnie przy słonecznej i⁴ (bez + wiatr) pogodzie. Wraz z nastaniem⁵ (przed + wiosna) zaczynają się prace w⁶ (przy + dom) ogródkach i porządki na rzadko używanych⁷ (pod + dach). Latem przychodzi czas leniuchowania: wszyscy zakładają lekkie⁸ (pod + koszula) i okulary⁹ (przeciw + słońce), a potem wychodzą na tarasy, gdzie w¹⁰ (bez + troska) nastroju odpoczywają.

- 2. Proszę uzupełnić tekst poprawnymi formami wyrazów podanych w nawiasach – zgodnie z podanym przykładem (tworzenie i odmiana imiesłówów).**

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

Marząc⁰ (marzyć) o mężu perfekcyjście, Iwona zaczęła baczniej obserwować nauczycieli **zatrudnionych**⁰ (zatrudnić) w swojej szkole. **Wziąwszy**⁰ (wziąć) pod uwagę fakt, że była ich szefową, miała wiele okazji do rozmów z **pracującymi**⁰ (pracować) tam mężczyznami. Na początku sądziła, że perfekcyjniści są idealnymi ludźmi.¹ (Oddawać się) z pasją temu, co robią, starają się jak

najlepiej wywiązywać z² (podejmować) zadań. Później zobaczyła, że są też trochę neurotyczni.³ (Żyć) w nieustannym napięciu, są okrutnie⁴ (wymagać) w stosunku do innych ludzi. I ogromnie cierpią,⁵ (widzieć), że wiele prac – pomimo całego ich zaangażowania –⁶ (zatrzymać) zostaje na półmetku.⁷ (Zważyć) na takie skutki bycia perfekcjonistą, Iwona stwierdziła, że nie są to najlepsi kandydaci na męża. Niepowodzenia są przecież częścią ludzkiego losu, bo w nasze działania zawsze będzie⁸ (wpisać) jakiś współczynnik błędu. Sztuka życia polega na tym, żeby po upadku umieć się podnieść i mimo⁹ (ponieść) porażki iść dalej¹⁰ (wytyczyć) drogą.

3. Proszę uzupełnić tekst poprawnymi formami wyrazów podanych w nawiasach – zgodnie z podanym przykładem (odmiana rzeczowników, przymiotników, liczebników).

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

Weekend w **klaszorze**⁰ (klasztor) – taka oferta wypoczynku zaintryguje z pewnością **wszystkich**⁰ (wszyscy), którzy są zainteresowani **nietypowymi**⁰ (nietypowy) formami spędzania czasu. W¹ (kilkanaście) klasztorach w Polsce można odciąć się od zgiełku świata, spędzając parę dni w jednej z² (cela), w jakich żyją³ (benedyktyn) czy⁴ (franciszkanin). Jednak każdy,⁵ (ktokolwiek) zamarzy się stanąć u⁶ (wrota) klasztoru i poprosić o gościnę, powinien pamiętać, że jest to miejsce odosobnienia i przebywają w nim ludzie⁷ (ubogi) i⁸ (głuchy) na pokusy świata. Jednak czas spędzony z⁹ (brat) zakonnymi może być niezwykle doświadczeniem, które¹⁰ (wiele) skłoniło do zastanowienia się nad własnym życiem.

4. Proszę utworzyć liczbę mnogą od podanych nazw narodowości zgodnie z podanym przykładem.

_____ / 2,5 pkt. (5 x 0,5 pkt.)

0) Chińczyk – Chińczycy

- 1) Niemiec –
- 2) Włoch –
- 3) Holender –
- 4) Gruzin –
- 5) Belg –

5. Uzupełnij poniższy tekst wyrazami z nawiasów w M. Im zgodnie z podanym przykładem.

_____ / 7,5 pkt. (15 x 0,5 pkt.)

Na naszej uczelni dziś jest uroczysta inauguracja roku akademickiego. Na scenie są już wszyscy **profesorowie**⁰ (profesor),¹ (doktor) i² (dziekan) wszystkich wydziałów. Są też nasi³ (rektor). Na sali siedzą wszyscy⁴ (student) pierwszego roku, a także nasi⁵ (wykładowca) i⁶ (lektor). Mamy w tym roku bardzo wiele różnych narodowości wśród studentów. Po prawej stronie na auli siedzą⁷ (Ukrainiec),⁸ (Polak),⁹ (Kazach) oraz¹⁰ (Nigeryjczyk). Na studiach anglojęzycznych uczą się także¹¹ (Hindus),¹² (Rosjanin),¹³ (Białorusin),¹⁴ (Litwin) oraz¹⁵ (Niemiec).

6. Proszę – zgodnie z przykładami – uzupełnić tekst poprawnymi słownymi formami liczb oraz wyrazów podanych w nawiasach (odmiana liczebników i rzeczowników).

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

Przed **czterema**⁰ (4) **dniami**⁰ (dzień) w poznańskim Instytucie Filologii Polskiej odbył się finał Konkursu Wiedzy o Antyku. Wyniki tegorocznej, **dziesiątej**⁰ (10.) już¹ (edycja) konkursu świadczą o tym, jak dużą popularnością

cieszy się nadal kultura starożytnej Hellady i Rzymu. Na etapie szkolnym w konkursie uczestniczyło ponad² (500)³ (uczeń) reprezentujących niemal⁴ (70)⁵ (szkoła). Do finału zakwalifikowano⁶ (40)⁷ (młody)⁸ (człowiek) – dziewcząt i chłopców. Choć konkurs nie figuruje na żadnych listach kuratorskich, a jego poziom jest prawdziwie uniwersytecki, zainteresowanie nim rośnie z roku na rok: na przykład w⁹ (8.) konkursie wzięło udział aż o połowę mniej uczniów niż w tym roku. Dzisiaj gratulować należałoby wszystkim, ale szczególne uznanie należy się¹⁰ (6.) na liście laureatów uczestnikowi konkursu. To licealista Michał Kierc, który uczy się dopiero w pierwszej klasie!

7. Proszę uzupełnić tekst odpowiednimi wyrazami z ramki zgodnie z podanym przykładem. Uwaga! Każdego wyrazu można użyć tylko raz, a jeden wyraz jest zbędny.

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

z oprócz przy o około spośród do po od na w ponad

Z⁰ ciekawostek literackich: Józef Ignacy Kraszewski napisał najwięcej książek¹ wszystkich polskich pisarzy. Miesięcznie „produkował”² pięćset stron maszynopisu! Oczywiście³ przeliczeniu⁴ współczesne miary. Pisarz⁵ pisaniu słuchał zawsze muzyki. Kraszewski napisał⁶ sześćset bardzo grubych powieści nawiązujących⁷ historii Polski,⁸ czasów najwcześniejszych⁹ panowanie Sasów. Pisarz,¹⁰ tego, prowadził jeszcze niezwykle bogatą korespondencję prywatną.

8. Podane zdania (czas teraźniejszy) proszę napisać w czasie przeszłym (aspekt niedokonany).

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

Przykład: Kobiety spacerują po parku. Kobiety spacerowały po parku.

1. Królowie siedzą na swoich tronach.

.....
2. Koty miauczą głośno.

.....
3. Psy wściekle ujadają.

.....
4. Polacy siedzą w autokarze.

.....
5. Chłopcy piszą test.

.....
6. W sklepie stoją meble.

.....
7. Rycerze muszą być odważni i honorowi.

.....
8. Liście spadają z drzew.

.....
9. Przyjaciele potrafią mnie pocieszyć.

.....
10. Komputery sprzedają się najszybciej.

.....
9. Proszę uzupełnić tekst poprawnymi formami wyrazów podanych w nawiasach zgodnie z przykładem (stopniowanie przymiotnika i przysłówka).

_____ / 5 pkt. (5 x 1 pkt.)

Ostatnie sondaże dowodzą, że **największym**⁰ (duży /dużo) zaufaniem wśród Polaków cieszy się zawód strażaka. Coraz **częściej**⁰ (częsty /często) przekonujemy się również do przedstawicieli innych służb mundurowych – wojska czy policji. Warto odnotować, że ta ostatnia zajęła¹ (wysoki / wysoko) od lat pozycję w tym rankingu i coraz² (mały / mało) jest Polaków, którzy deklarują zupełny brak zaufania do tej instytucji. Dlaczego strażacy? Odpowiedzi były bardzo różne: bo są znacznie³ (odważny / odważnie) od większości z nas, bo zjawiają się na nasze wezwanie⁴ (szybki / szybko) ze wszystkich służb, bo nasze życie staje się

.....⁵ (lekki / lekko), kiedy wiemy, że możemy na nich liczyć.

10. Proszę – zgodnie z przykładem – uzupełnić tekst odpowiednimi wyrazami z ramki. Uwaga! Każdego wyrazu można użyć tylko raz, a dwa wyrazy są zbędne.

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

ponad przy wbrew na między nad na po o do według z dzięki
--

Umowa **na**⁰ budowę pierwszego etapu linii tramwajowej podpisana. Cała inwestycja już rok temu została podzielona¹ dwa etapy. Stało się tak dlatego, że najtańsza oferta dotycząca całości przewyższała kwotę planowaną przez miasto² 123 mln zł. Dziś realizacja pierwszego etapu powinna kosztować nieco³ 122 mln zł, a roboty powinny zostać zakończone⁴ 2023 roku. Pierwsze prace –⁵ nowego planu – rozpoczną się tuż⁶ długim majowym weekendzie. W ramach pierwszego etapu nowe tory tramwajowe powstaną⁷ ulicą Długą a przystankiem autobusowym⁸ Politechnice. Najważniejsza najtrudniejsza będzie jednak przebudowa wiaduktu⁹ ulicą Długą.¹⁰ planowanym pracom zachodnia część miasta zyska nowe, ważne połączenie.

11. Proszę podkreślić poprawną formę wyrazów podanych w nawiasach (odmiana liczebników i rzeczowników).

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

W domu państwa Oleksów od (dziesięć, dziesięcioma, **dziesięciu**)⁰ (latach, **lat**, latami)⁰ na honorowym miejscu wisi srebrny medal, który otrzymali od Ministra Obrony Narodowej.

– Nagrodę przyznawano tym rodzinom, których przynajmniej (trzej, trzech, trzem)¹ (synów, synom, synowie)² wzorowo odbyli służbę wojskową. Złoty medal natomiast otrzymywali ci, którzy wojsku oddali aż (pięć, pięciu, pięcioma)³ (potomkami, potomków, potomkowie)⁴ – tłumaczy major Wojacek.

Państwo Oleksowie nigdy nie liczyli na nagrodę, ale do dziś są z niej bardzo dumni – w Jastrzębiu podobne wyróżnienie przyznano tylko (dwu, dwiema, dwie)⁵ (rodziny,

rodzinom, rodzin)⁶. Choć służba synów dawno już się zakończyła, matka chłopców doskonale pamięta, że każde odwiedziny w jednostce wojskowej oznaczały spędzenie (wiele, wielu, wieloma)⁷ (godziny, godzinami, godzin)⁸ w kuchni. – Za każdym razem ruszałam z wizytą do synów chyba z (tysiąc, tysiąca, tysiącem)⁹ (torebkami, torebek, toreбки)¹⁰ domowego jedzenia – wspomina ze śmiechem pani Oleksy.

12. Proszę uzupełnić tekst odpowiednimi wyrazami z ramki. Uwaga! Każdego wyrazu można użyć tylko raz, a dwa wyrazy są zbędne.

_____ / 5 pkt. (10 x 0,5 pkt.)

dla dzięki na na o od do przy u w wokół wbrew za

„Lejesz miód **na**⁰ moje serce!” – wołamy, by wyrazić zadowolenie, choćby w sytuacji, gdy ktoś dobrze mówi¹ nasz temat. Nie wzięło się to znikąd, bo przecież miód jest uważany za doskonały naturalny lek² chorych na serce i dotyczy to wszystkich potencjalnych pacjentów –³ tych najmłodszych⁴ najstarszych. Już dawno⁵ nami ostatnia niedziela września, a to właśnie⁶ tym dniu obchodzimy Światowy Dzień Serca. Ale przecież⁷ serce należy dbać codziennie, dlatego warto wiedzieć, że miód nostrzykowy pomaga⁸ nadciśnieniu, migrenie i nerwobólach. Nasze kości natomiast wzmocni miód gryczany, polecany szczególnie osobom,⁹ których wystąpiły złamania. Ta odmiana przyspiesza też gojenie ran, a¹⁰ zawartości rutyny dodatkowo spowalnia miazdżycę i łagodzi chorobę wieńcową.

Załącznik 3

Test akceptowalności

Proszę znaleźć zdania zawierające błędy gramatyczne (-/+). Proszę wskazać te błędy i je poprawić.

1. Mama z zawodu jest nauczycielka muzyki.
2. Spacerowaliśmy po centrumie miasta.
3. Dałem te książki swojemu koledze.
4. Myślałam o nowej pracy.
5. Somalijcy mieszkają w Somalii.
6. Wasi studentki szybko robią postępy.
7. Bartek i Piotrek nauczyły się słówek na pamięć.
8. Przez całe życie marzyłam o księżu z bajki.
9. Dostała kwiate i czekoladki.
10. Nasza rodzina jedzie jutro nad morze.
11. Nakład gry to na razie tysiąc egzemplarzy.
12. Festiwal kultury lokalnej organizowany jest od 5 lat.
13. Niedawno oddano do użytku zabytkowa kamienica przy ulicy Kilińskiego w Łodzi.
14. Wczoraj organizatorzy ogłosiły długo wyczekiwany program tego wydarzenia.
15. Państwo Oleksowie nigdy nie liczyli na nagrodę, ale do dziś są z niej bardzo dumni.
16. Chorował długo i ciężko, ale w końcu powrócił do zdrowia.
17. Nie poszedł na studia, chociaż jego rodzicy tego oczekiwali.
18. Dobrze znała język chiński, więc znalazła pracę w znanej firmie.
19. Zamiast oceniać trzeba skoncentrować się na opisie sytuacji, którą rozmówca przedstawia.
20. Znam osoby, które kilka razy okrążyły planetę w powietrzu, ale co widziały?